

หนังสือ

กสิยาน์ นารี รัตน

สำหรับ เด็กหญิง อ่าน ทราบ เรื่อง คุณ สมบัติ ของท่าน
แต่ก่อน ซึ่งเป็น หญิง ชาตีสยาม ได้ ปรากฏ ความ ที่
ความ ชอบมา เพื่อ เป็น คติ ความ คึกษา และ

การ ประพฤติ ที่ ท่องไป ใน ภาย ภาค หน้า

พิมพ์ ครั้ง แรก ๑๐๐๐ ฉบับ

ราคา เล่ม ละ ๒๕ อัฐ

พิมพ์ ที่ โรง พิมพ์ สรรพ วิทย์ ช่อ นาค

นำ จึ่ง พระ เจ้า น้อง ขาเออ กรมหมื่น ราชศักดิ์ สโม สร

ทำ บล ถนน ย่าง เมือง

รัตน โกสินทร ศก ๑๒๒

๑๕

18

๑๙๔

๗ ๘๒๒

หนังสือ

กิตติยาณีนารีรัตน์

สำหรับ เด็กหญิง อ้วน ทราบ เรื่อง คุณ สมบัติ ของ ท่าน
 แต่ก่อน ซึ่งเป็นหญิง ชาตีสยาม ได้ปรากฏความก
 ความ ชอบมา เพื่อเป็น คติ ความ คึกษา และ
 การ ประพฤติดี ต่อไป ใน ภาย ภาค หน้า

พิมพ์ครั้งแรก ๑๐๐๐ ฉบับ

ราคาเล่มละ ๑๖ บาท

พิมพ์ที่โรงพิมพ์สรรพกิจอักษร

นำวังพระเจ้าที่นั่งยาเธอ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร

คำยลถนนบำรุงเมือง

รัตนโกสินทรศก ๑๒๒

33745

คำนำ

ก

หนังสือ กัลยาณนารี วัณห์นี้ ข้าพเจ้าผู้เรียบ
เรียง ได้มีเจตนา อย่างหนึ่ง ซึ่ง จะ สงเคราะห์ แก่
กุลสตรี ทั้งหลาย ว่า แต่ บรรดา เกิด หญิง บุตร ชาว
บ้าน ทั้งหลาย ตลอดจน โรงเรียน ผู้หญิง ยัง หา มี
หนังสือ อ่าน ที่เป็น เรื่อง ดี สำหรับ ปลุก น้ำใจ เกิด
หญิง ให้ เป็น คน รู้ รัก รักษา ความดี โดยใจ คอ
นักแน่นไม่ ข้าพเจ้า จึง ได้ ตรวจ หา หนังสือ ที่ กล่าว
อ้าง คุณ ความดี ของ ท่าน แต่ ก่อน ซึ่ง ควร นับ เป็น
วงศ์ตระกูล ของ ชาวไทยเรา แต่ ไยราธมา ท่าน
ได้ ผัก หัก คน คึกษา วิชา จน ได้ ปราบฏา เกียรติคุณ
เกียรติยศ มา จน ครบถ้วน เท่า ทุก วันนี้ อัน คุณ
ความดี ทั้งหลาย ของ ท่าน แต่ ก่อน ผู้ใด ก็ ตาม
ซึ่ง ยัง รือ สำนึก คำรณ ประการ แก่ เรา ได้ แล้ว เรา ก็
ต้อง นับ ถือ ว่า ท่าน ผู้ นั้น มี คุณ แก่ เรา ได้ ให้ คุณ
ความดี แก่ เรา เหมือน กัน ใจ จะ เป็น แต่ สัก ว่า
ทำให้ เรา ได้ ยิน ได้ ฟัง ก็ หา ไม่ บ่ มได้ ชื่อ ว่า รัก
เตือน สัน สอน เรา ด้วย ขอให้ ตรึก ตรอง คุ โดย
ละเอียด เด็ด เพราะ ฉนั้น ข้าพเจ้า จึง คิด ว่า การ ที่
จะ สัน สอน กัน นี้ ท่าน ผู้ สัน สอน ต้อง เป็น
คนที่ ต้อง ทรง คุณ ความดี พอ ที่ เขา จะ นับ ถือ
ไว้ ด้วย ก็ เกิด กุล สตรี ทั้งหลาย จะ ใหญ่ โต ไย ช่าง

หน้า จะมีวิชาแต่อ่านหนังสือ ออกเท่านั้น ก็ยังไม่^๔เชื่อว่ามีวิชาอันใดนัก คือต้องเป็นคนรู้จักการงานด้วย และทำการงานได้ด้วย รู้จักคุณความดีด้วย รักษาคุณความดีไว้ได้ด้วย จึงจะเป็นคนหนึ่งที่คนทั้งหลายสรรเสริญชมเชย

หนังสือนี้ถึงเป็นเรื่องราวของคนโบราณ ประพฤติ และบางคนจะคิดว่าเป็นเรื่องเก่าแก่ไม่ทันกับกาลสมัยในเวลานี้ก็จริง แต่โดยใจความแล้ว เป็นหนังสือที่อย่างเขตกึ่งคนใดจะประพฤติได้ กับทั้งแสดงกวีภาษามายาตรอักษรศาสตร์ของคนได้ถึง ๓ ชนิด คือ ๑. ขึ้นหญิงยตร์ตระกูลสามัญแล้ว เว้นศึกษา รักษาตัว ทั้งแต่เด็กจนใหญ่จนได้เป็นคนที่มีชื่อเสียง ๒. ขึ้นตระกูลชั้นสูงซึ่งสมควรที่จะถือเป็นขนบธรรมเนียม ซึ่งแสดงความรู้ของข้าพเจ้าในชาติกษัตริย์ และอ้างถึงคุณกตเวทิตาคุณอันประเสริฐ ๓. ขึ้นตระกูลสามัญ อย่างข้าพเจ้าการขึ้นนอกที่เป็นแม่บ้านแม่เรือน ปกครองบ้านถาวรของตนโดยน้ำใจดีมีศรัทธาหาญ รวม ๓ ประการด้วยดี ซึ่งข้าพเจ้าได้เก็บเรื่องทั้ง ๓ นี้มาถ้าวและเรียบเรียงก็อยู่ข้างเป็นเรื่อง จะต้อง

คำนำ

กล่าว ขาด ตก ขก พร่อง หรือ ยิ่งเกิน แก่ เหตุของ
ความเกินบ้าง โดยธรรมชาติที่เกินของจริง
แต่กาลไกลมา กล่าวจริงในกาลใกล้ คงไม่
ฟัง ฟังพลาดยิ่ง ห้อยนเลย แต่รวมใจความว่า
เป็น เรื่อง ที่กล่าว ตี กล่าว ซบเซา เท่านั้น ข้าพเจ้า จึง
ขอ รับ ประทาน อภัยโทษ ต่อ ท่าน ผู้อ่านทั้งหลาย
ถ้า ข้อใด เรื่องใด ควร วิจัยค้น ให้เป็น อย่างไร
ต่อไป แล้ว โปรด ชี้แจงให้ข้าพเจ้า ทราบ จะได้
แก้ไขในคราวพิมพ์ครั้ง ต่อ ๆ ไป

หนึ่งในเล่มนี้ ได้ ตั้ง เป็น เล่มหนึ่ง แล้ว ยังคิด ว่า
ถ้า หา อันตรายมิได้ ก็จะได้ หา เล่ม ต่อ ๆ ไป
พิมพ์ สำหรับ เป็น หนังสือ ของ เด็กหญิงทั้งหลาย
อ่านที่บ้าน ที่โรงเรียน เป็นเรื่อง กล่อม ใจ เถาะ
แต่เด็กหญิงเท่านั้น ให้เป็นผู้รู้ เรื่อง กว้าง วิชา
ความดีที่เรา นิย ดิอ กัน ว่า หญิง กตัญญู งาม
ด้วยคุณ สมบัติคือ รูปสมบัติรู้จักแต่ง ตัว มุ่ง ห่ม
งาม ๑ ขันธยา สมบัติมีความรู้ วิชา ๑ โภค
สมบัติมีทรัพย์สินเงินทอง รู้จักหา รู้จักเก็บ ๑
รวมเป็น ๓ ประการ

หลวง ประเสริฐ อักษรนิติ (แพ) ปรวิญญู

สาร บานเรื่อง

๑	เริ่ม เกิด เรวกี นพมาศ	หน้า	๑
๒	การ อภิชาต ยุคร	”	๕
๓	เวียน ทนังสือ	”	๗
๔	เรวกี นพมาศ เข้า วัง	”	๑๕
๕	เรวกี นพมาศ รับ ราชการ	”	๒๐
๖	ประวัติกุณ วรวิ นพมาศ	”	๒๙
๗	เรื่องสมเด็จพระ สุริโยไทยชาค คอช้าง	”	๓๓
๘	โคลง พระ ราช นิพนธ์	”	๓๙
๙	เรื่อง ท้าว เทพ กษัตริย์ ท้าว ศรี สุนทร		
	รวม หน้า	”	๔๑
๑๐	โคลง กุณ ความ กิ	”	๔๖

ตอน ๑

เริ่ม เกิด เววดี นพ มาศ

(๑) เมื่อ ก่อน ทรง ศรี อัยยทอชา บวรณ แฉ่น คิน พระเจ้า
อัยยทอชไปนั้น ประเทศสยามได้ ตั้งเมืองหลวง อยู่
ฝ่ายเหนือ เรียก เมือง ศรี สักนาโลย พระเจ้า แผ่น
ดิน ทรง พระ นาม สมเด็จ พระ ร่วงเจ้า พระ องค์ ทรง
ทศพิธ ราช ธรรม ทรง พระ ปรีชา สามารถ และ
มี พระ เกษนา นภาพ แฉ่น ไพศาล ไปในนา ๆ ประเทศ
ทั่วทิศ บ้าน เมือง น้อยใหญ่ ของ พระ องค์ รุ่งเรือง
แสน สุข สำนาน จน เมือง ของ พระ องค์ ปรากฏ ว่า
เมือง ศุโขทัย แฉ่น มา

(๒) สมเด็จ พระ ร่วงเจ้า มี ราช บโทธิต ผู้ใหญ่ เปน ที่
ปลูก ภา ราชการ แฉ่น คิน คนหนึ่ง เรียก ออก พระ ศรี
มโหสถยศกมลเสศ คัลโลย หงษ์ พงษ์ มหา พฤตมา จาริย์
มี เกียรติ ยศ ยิ่ง กว่า นักปราชญ์ ราช บัณฑิต ทั้งปวง.

พระ ศรี มโหสถ คน นี้ เปน เชื้อ พราหมณ์ มหา
ศาล ชาติ เวร ราม เเศศวร ชื่อเดิม เรียก พราหมณ์
โชติ วัตน พราหมณ์ ผู้ ภรรยา ชื่อ เววดี เมื่อ จะ

มีบุตร^๕ใน นางเรวดี^๕ฝันว่าได้เข้าไปในมหา
ปราสาทพระเจ้าแผ่นดิน แล้วเยี่ยมพระแสงแสงดู
เห็นแสงจันทร์แจ่มฟ้างามสว่างจำเริญใจจนตื่น
ในคืนเกิวนั้น ฝ่ายพระศรีมโหสถ ก็ฝันว่า
ได้คอกไม้อันงาม ในไข่ถูกกาลทรงกลิ้งหอมฟุ้ง
ตระลบไปทั่วพระนคร ครั้นเวลาเช้าต่างคน
ต่างเล่าความฝัน^๕ล่กันฟังแล้ว พระศรีมโหสถก็
พยากรณ์ทำนายว่า เราทั้ง ๒ จะได้ชิตาทรงโฉม
ใหม่พรรณ^๕ มีวาสนาขารมีเป็นที่พึงแห่งวงษา
คณาญาติ ปรากฏเกียรติยศไปในภายภาคหน้า.

- (๓) ครั้นนานมาด้วยเทศมาศเพลาราตรีวัน ๒๕๓ คำ
บ่ชวรสัทตศก (คงใช้ศักราชเดิม พระร่วงเจ้า
ยังไม่ได้ลบ) พระจันทร์เสวยขมยฤกษ์ทรง
กลกมีรัศมีประกาย มีแสงขาวเจือเหลืองอ่อน
นางเรวดีก็ประสูติ^๕ชิตา บรรดาคณาญาติมิตร
สหายทั้งหลาย ต่างก็นำสิ่งของทรงรูปพรรณ
ศิริวิวัฒนาภรณ์ มาเฉลิมขวัญลูกพระศรี
มโหสถ ๆ ได้เห็นคอกไม้ทอง ๑ สันขอบเกล้า
ทอง ๑ ขุบาททอง ๑ ประวิษทอง ๑ กุณฑล
ทอง ๑ ขุร่าทอง ๑ วไลยทอง ๑ ของ
เหล่านี้เป็นของมงคลนิมิตร มีสีเหลืองเรืองเรือง

งาม สมเนื้อ ธิกา ของ คน ต้อง กับ ลักษณะ จึง ชน นาน
 นาม ว่า , นพมาศ (ต่อ มา เรียก เรว ติน พมาศ)
 แล้ว ตบ ถี เขา ทอง น้ำ แปะ หัก ๑๐๐ คำ ดั่ง ให้
 เปน ของ โสม ขวัญ แก่ เรว ติน พมาศ แล้ว จัก การ
 สม โภช เชิญ พระ พุทธ ขติ มา กร มา ตั้ง ประคัษ
 ตก แต่ง เครื่อง สัก การ บูชา แล้ว อาราธนา พระ สงฆ์
 มหาเถร เข้า มา ๘๐ รูป ให้ เจริญ พระ พุทธ มนต์
 มงคลสูตร ๑ วัตนสูตร ๑ มหาสมัยสูตร ๑
 ถ้วน ค่ำรบ ๗ วัน สำหรับ เปน สวัสดิ์ มงคล แล้ว
 เชิญ เชิญ พระ ครู พราหมณ์ พรต พิธี กับ หมู่
 พราหมณาจารย์ มา ๖๐ คน ล้วน แก่ ชำนาญ ใน
 ไตรเพท มา ประชุม กัน ตั้ง เทวรูป จัก การ ขว
 สรรพ บูชา ประจำ ทิศ ทำ การ พิธี ระงับ โภช แล พิธี
 ไชยมงคล ถ้วน ๓ ทิวาราตรี แล้ว บำเพ็ญ ทาน
 การ กุศล ถวาย ไทย ทาน แก่ พระ สงฆ์ มหาเถร
 เจ้า ด้วย สมณ ขริก ขาร จน ถ้วน ทัว กัน แล ขริ
 จาก ทว พัย สัก การ แก่ หมู่ พราหมณ์ จน ครบ ทัว
 แล้ว พระ ศรี มโหสถ ก็ อธิฐาน อุทิศ ส่วน กุศล ขอ
 พร สวัสดิ์ มงคล ให้ บำรุง เรว ติน พมาศ ให้
 ชนม มา ทูล มา ยุ เจริญ สุข สำนวน ปราศ จาก สรรพ โรค
 ภัย นตราย ตลอด กาล ทุก เมื่อ .

ตอน ๒

การ อภิบาล บุตร

(๑) พระศรีมหาโคสดท้าวเป็นนักปราชญ์ประเสริฐชำนาญ ในการที่จะรักษาพี่เลี้ยงแม่หมสาวใช้ให้แก่อริกาของท่าน ด้วยความฉลาดที่จะให้อาหารมารยาตร์เป็นทิวา นคฺติ แก่อริกา ของตน คือผู้อภิบาล บำรุง บำเรอ เป็น ต้น หรือคนที่จะเป็นผู้ใช้ จิตกับลูกสาว ของตนนั้น ก็เลือกสรรรักษาแต่คนที่ทรงคุณ วิษามิ คีลา จารวัตร กิริยามารยาตร์เรียบร้อย พุดหาไฟเราะ เพราะพรึง กล่าว ถ้อย สุนทรเป็นสุภาษิต ควร ถือ เป็นคติทางโลกย์ทางธรรม เพื่อลูกสาวจะได้ทำตามคนเหล่านี้ ๆ ต่างคนก็มีวิชาต่าง ๆ คือช่างพูด ช่างร้อง ช่างกล่อม ช่างขับ ช่างร้อย ช่างเย็บ ช่างขัดม ช่างกรอง ช่างฉีก ช่างปัก ช่างชุน ช่างสาน ช่างสลัก ช่างแกะ ช่างกลึง ช่างขึ้น ช่างวาก ช่างระบายสี เหล่านี้เป็นต้น ต่างคนก็ต่างชักชวนให้เพลินในการหาของให้เล่น ทำของให้คู้ เล่าเรื่องให้ฟัง จนเรวคืนพมาศอายุได้ ๗ ขวบ เฉลียวฉลาด ว่องไว ทำได้ทุกอย่างเรียบร้อย

ประณีต บรรจง วิจิตร นำพิศวง ยิ่งนัก

(๒) วิชาความรู้ความชำนาญที่เรวทีกัมพมาศควร
จะทำได้ นั้น ทั้งนี้เป็น ต้น คือ

- ช่างผูก คือ พก จา อ่อน หวาน รู้จักเก็บผู้ใหญ่ ควรเรียกบ้ำ
น้ำ ตง ฟี่ น้อย ๆ ฯลฯ
- ช่างร้อง คือ ร้องลำนำ สุ่มเสียงเพราะ พริ้ง รู้จักแหบไทย
ผ่อนเสียงหนักเบาไม่ขาด สายเสียง ฯลฯ
- ช่างขับ คือ กล่าวลำนำ บทกลอน เป็นเพลง ประการนี้ เรื่อง
สด ๆ ใจ (กลอน สด สักกระวาเป็นต้น) ทันท
สด แล้วแต่จะนึก ว่าอย่างไร ขยับเป็นทำนอง
ว่าเรื่อยไปไม่ติดขัด ฯลฯ
- ช่างกล่อม คือ พรวณา ว่า ทำนองต่าง ๆ ตามแบบ เช่น กล่อม
ขวัญ กล่อมโย ศรี สมโภช เค็ก ซ้ำ เจ้าหงษ์, (เป็น
วิธี สวด)
- ช่างร้อย คือ ร้อยพวงมาลัยเป็น รูปสัตว์ สิ่ง ภาชนะ สิ่งของ
ต่าง ๆ
- ช่างเย็บ คือ เย็บผ้า ค่ายเส้น ค่าย แลไหม เป็นตาเย็บ ตักให้
ผ้าเป็น ชั้นเป็น ผืน สลับสี เข้าเป็น ดวง กลด
ลวดลาย
- ช่างย้อม คือ ย้อมผ้าเป็น สี สัน วรรณ ต่าง ๆ (ผ้า สี)
- ช่างกรอง คือ กรองคอกไม้ แล ค่ายไหม เป็น ตา ข่าย ลาย

- ลาวก สลับ สี ชับ ช้อน แฉม คอก กวง ต่าง ๆ ฯลฯ
- ช่าง ถัก คือ ถัก ทำย แด่ ไหม เปน ตา ข่าย ใหญ่ น้อย เปน ผืน ผ้า เปน ธง ย่าม มี สี สลับ ลวดลาย ต่าง ๆ ฯลฯ
- ช่าง ชัก คือ ชัก ทำย ชัก ไหม และ ทอง เงิน ให้ เปน คอก กวง รูป สัตว์ สิ่ง สิ่ง ของ เรือ แพนาวา เปน ต้น
- ช่าง ชุน คือ ลวดลาย ของ เก่า ผ้า ผ่อน ของ เก่า จาก หลาก ช่อม แฉม ให้ เหมือน เก่า หรือ เข็ม ถัก ของ ให้ ช่อม ทำย ไหม สนิท เหมือน ชัก ทอ เปน ต้น ฯลฯ
- ช่าง สาน คือ สาน ถม กกร้า กเข้า เปน ต้น ด้วย เส้น หวาย เส้น คอก เปน ภาชนะ สิ่ง ของ ต่าง ๆ อย่าง กลุ่ม ไช เปน ต้น ฯลฯ
- ช่าง สลัก คือ เจาะ แทะ แผ่น ทอง แผ่น กระดาษ เปน ลวดลาย รูป สัตว์ ภาชนะ เช่น สลัก ทอง อังกฤษ มี กิ๊เบ้น มวน นาค แทะ หยวณ เปน ต้น
- ช่าง แกะ คือ แกะ ลวดลาย เขียน ต้น เช่น แกะ เขา และ งา แกะ ผล พัก มลล กอ เปน ต้น รูป ลวดลาย ฯลฯ
- ช่าง กลึง คือ เอา เครื่อง มือ แทะ ให้ เปน เส้น เปน ลวด ตาม ระยะไม้, เขา, งา, ที่ เขา ชัก สาย หุ่น อย่าง กลึง คลับ ฯลฯ
- ช่าง ขัน คือ ขัน ข้าง ขัน คิน เปน ต้น ให้ เปน รูป สัตว์ ด้วย โด ลูกไม้ ขนหม เปน ต้น

ช่าง วาด คือ ใช้ คิน สอ กับ มือเปล่าไม่ ต้องใช้ เครื่องมือ หรือ
ยันตักเลย เป็นแต่เห็น รูป ลวก ลายไว้ ก็ วาด
ลากเส้นไปเป็นเส้นๆ (ร่าง) ก็ได้ หรือใช้ เครื่อง
มือ ร่างๆ ไว้พอ เป็นเค้า สำหรับให้เขียนตามเส้น
ก็ได้ (ภาพ)

ช่าง เขียน คือ เขียนตาม ลาย ที่ ลาก เส้นไว้ หรือ เขียนไว้เส้น
ดงามกว่า เส้น ที่ หนา กั้น หนา ที่ เขาก็ เขาเป็นคั่น

ช่าง ระบายสี คือ ระบายสีต่างๆ ด้วย น้ำยา สี ตาม ลวก ลาย ที่ เขียน
ลายทอง เส้นทองเป็น คั่น ฯลฯ

ช่าง หล่อ คือ หล่อ สังกะสี ดิบๆ ขึ้น เป็น ลวก ลาย เช่น หล่อ
เทียน พรหม เป็น คั่น

ตอน ๓

เขียน หนังสือ

(๑) เมื่อ เรวคินพมาศ อายุได้ ๗ ขวบ พระ ศรี มโหสถ
ก็ได้เขียน หนังสือไทย หนังสือ สังกฤต สอน
ด้วยตนเอง ทุกๆ วัน พระ ศรี มโหสถ เป็น คน
ฉลาดใน การ ฝึก หัก อักษร วิธี ตั้งใจ แนะนำ สอน
ลูก ของตนเองไม่ ต้อง หาครูอื่น, สอนได้ รวด เร็ว
จน เรวคินพมาศ ขำนิ ขำนาญ ใน วิชา หนังสือ
ทั้งไทย ทั้ง สังกฤต สมควร อ่าน เขียน ใช้ การได้ แล้ว.

(๒) แต่เห็นมาก็ได้เรียน บาทคำพุทธศาสนา แลให้
รู้แปลประโยคกรรต์ กรรม ภาพ อนาทร นิท
ธารณ แลรู้สิ่งๆ กับการก ทั้ง ๖ จแนว วคินพนาศ
รู้ธรรมในทาง พระพุทธศาสนา แลได้
เรียน คัมภีร์ไตรเพท ต่อไป

(๓) คัมภีร์ไตรเพทในที่นี้ ท่านหมายเอา ษัณฺฑติ
ไตรยางค์ ถึง อักษร ๓ หมู่ อักษรสูง อักษรกลาง
อักษรต่ำ กับวรรณยุกต์ คือ เอก โท ตรี

จัตวา (ภา อะ ยาท) ทณฑนาฏ ใ้คู้ คยส

ไม้ม้วน ไม้มลาย วิสัณฺฐนิ ฝนทอง ฟองมัน
? ? " ๑

นฤคหิต ที่นะ รัสส สนิท คุร หล โฆษ
อโฆษ จนตลอด กด กลอน วาญ ภาพย์ ไคลง
ฉันท์ ลิลิต เหล่านี้หับเข้าในคัมภีร์ไตรเพท
ฝ่ายภาษาไทย ซึ่งหับถือใช้เวลาให้ (แต่ที่จริง
ก็ตรง กับ ตำราสยามไวยากรณ์ คือ อักษรวิธี
วจิ วิภาค วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์ ทั้ง ๔ นี้เอง)
แต่วิธีเรียนหนังสือไทยในเวลาไหน พระศรี
มทโท สด ผู้ค้น นักปราชญ์ สอนลูกของท่านใน

ตอนหนังสือไทย ให้เรียนเพียง ๑ ข้าม ออก
 ๒ เขียนไว้ เท่านั้น ด้วย ว่าเป็น การ เรียน หนังสือ
 จบแล้วค่อย เริ่ม ทั้ง แก่ กช, กกา, ฯลฯ ฯลฯ จน เกย
 เป็น เสรี ขระ ของ เค้า ที่ จะ เรียน หนังสือ
 สำหรับ ชาติ ต่อไป จะ เรียน ให้ พิสดาร อย่างไร ตาม
 ความ สามารถ เพราะ ฉนั้น เรวทีนพมาศ เรียน
 หนังสือไทย แล สังสกฤต, แล้ว จึง ใ้ เรียน ขาฬิ
 คัมภีร์ พระ พุทธ ศาสนา แล้ว จึง ใ้ มา เรียน คัมภีร์
 ไทร เพท คือ สยาม ไวยา กรณ์ ต่อ ภายหลัง คัมภีร์ ขาฬิ
 การ ที่ แบ่ง เรียน อย่าง นี้ ก็ เรียน ใ้ ง่าย เพราะ
 เรวทีนพมาศ เรียน ภาษาไทย สำหรับ บ้าน เมือง
 รู้ ดี แล้ว จึง เรียน ภาษา สังสกฤต (พราหมณ์)
 ซึ่งเป็น ภาษา ของ บิคา คน ก็ ง่าย ขึ้น อีก ขึ้น หนึ่ง
 เพราะ ใ้ หนังสือไทย เป็น ทน แล้ว (เรียน ขาฬิ
 คัมภีร์ ก็ ง่าย หนึ่ง หรือ บท มาลา ใ้ ใ้ เป็น ทน แล้ว มา
 เรียน ไวยา กรณ์ ไทย ก็ ใ้ ง่าย เพราะ มี ทาง ที่ เคย
 เรียน มา แล้ว) ถึง เรื่อง จะ ยาก ก็ ดี. แต่ พระ
 ศรี มโห สด เป็น นัก ปราช ญ์ ฉลาด ใน ขยาย วิถี สอน
 จึง ใ้ สอน ได้ สด สาว เรียน ภาษาไทย ที่ ง่าย ตัก ทน
 เสีย ที่ หนึ่ง แล้ว จึง ใ้ เรียน คำ รา ขาฬิ ที่ มี ประโยค
 อีก ขึ้น หนึ่ง แล้ว จึง ใ้ เรียน วิทยา หนังสือ คือ

ไวยากรณ์ เหน้ เรวที นพ มาศ ชายเพ็ญ แต่ ๗ ขวบ
เท่านั้นรู้ได้ตลอดทุก วิธ ที่บิดา สอน

- (๔) พระศรีมโหสถ เห็น ว่าเรวที นพ มาศ เป็น สักวิ
ซึ่งไม่ควร จะให้ เรียน วิชา ฝ่าย บรม กิจจริง แต่
ท่านคง จะไต่คว้าใจไว้แล้วว่า จะให้ ลูกสาวของท่าน
ไ้รับราชการ เป็น นางใน จึงได้ พยายาม สั่งสอน
วิชา ลูกให้ รู้มาก หาผู้ที่ จะเปรียบมิได้ เกิดจะ
ว่า จน หมก วิชา ของท่าน ต่อมา จึงให้ เรียน เลข
เพิ่ม เข้าอีก ขึ้น สูง จน ตลอด ถึง ตำรา ไหร ซึ่ง
เรียก ว่า คัมภีร์ ไทร วิชา ทำหรบ ไหรา สาทร์ แด
ตำรา คาว ซึ่ง เรียก ว่า ไชยติ สาทร์ สอนใน วิธ กู
ทาว นพเคราะห์ นัก ชัตฤกษ์ จน ถึง ลักษณะ
พยากรณ์ ทาย ร้าย ทาย ดีได้ ทุก อย่าง

- (๕) เรวที นพ มาศ เรียน วิชา ต่าง ๆ ทั้ง แก่ ชาย ๗
ขวบ มา จน อายุ ได้ ๑๕ ปี คง นัย ใน เวลา เรียน
อยู่ ๘ ปีเต็ม บรม ญ์ ก็ ถึง ซึ่ง ความ ชำนิ ชำนาญ
สิ้น เสรี สรรพ วิทยา การ นัย ว่า เป็น สักวิ นัก
ปราชญ์ ฉลาด รู้ คัก โลกย์ คัก ธรรม ใน แผ่น ดิน
ไทย คนหนึ่ง

- (๖) เมื่อ เรวที นพ มาศ ได้ บรม สรรพ วิทยา แล้ว พระ
ศรีมโหสถ ผู้บิดา ได้ จัก ทรัพย์ แส่น ทำสิ่ง รางวัล

ให้เป็น คำความ ที่ที่ใด มีอยู่สำคัญเล่า เวียน จน สม
ความ ปราศจากของบิดา ให้ไว้สำหรับลูกให้จัดการ
ซื้อเครื่อง ตกแต่ง ประดับ กาย ตามความ ประสงค์
แล เรเวคิ นพมาศได้ แบ่งทรัพย์ ออกเป็น ๓ ส่วน
คือ ทำบุญทาน การ กุศล มี ปติสังฆรณ์เจกีย วิหาร
ทาน สถาน เทวรูป เป็นต้น ๑ จัด การให้เป็น
กำไร หรือได้ ออก เข้าย สิบทุน ทรัพย์เดิม ๑ ง่ายง่าย
ใช้ สรรพ บริโภคสำหรับ ตน ๑ เรเวคิ นพมาศ ก็
ประกอบ ด้วย สุข สวรรค์ วังมา คณา ญาติ ทั้งหลาย
ก็ชวนกัน สรรเสริญ เป็น ยอ จน มี เกียรติยศ
ปรากฏไป แก่ ชาว พระ นคร ทั้งหลาย ว่า เรเวคิ
นพมาศ บิรมุณด้วย คุณ สมบัติทั้ง ๓ คือ รูป
สมบัติ ๑ ปัญญาสมบัติ ๑ ทรัพย์สมบัติ ๑
จน กิติ ศัพท์ สรรเสริญ นาง นั้น แะ ช่อก ใน ทิศา
นทิศ ถึง กับ มี ทิศา ปาโมกข์ นึก เล่า ชัย เพลง ผู้
หนึ่ง ได้ ผล ลำนำ ชมโฉมไว้เป็น คำ สรรเสริญ
ดัง ต่อไป นี้.

(๗) ๑ พระ ศรีมโหสถ ยศกมลเลิศกลดโดยหงษ์
มี ทิศา ประเสริฐ เจิดโฉม บง ชื่อ อนงค์ นพมาศ
วิสาคลักษณณ์ สไมย ลม่อม พร้อม พรัง ยิ่ง นารี
เจริญ ศรี สมบุรณ์ ประบุรศักดิ์ เนื้อ เหลือง เล่ห์ทอง

สอง ผีวิไลภักดิ์ เป็นที่รักที่ทรงจิตรนิกรเอิบ
 ๒ โฉม นวล นพมาศ เป็นนักปราชญ์ฉลาด ด้วย
 นิกร สอน ช่างกล่าว ถ้อยมธุรส บทกลอน ถวาย
 พระพรณาพระพุทธรูป สวรรค์ พึงใจไปทุกสิ่ง
 เป็น ยอดหญิง ยิ่งวิชาทุกหมื่น ชน แต่ก่อนบ้าง
 สร้าง กุศลผลบุญ มาเกื้อหนุนให้งามวิไลบเชย
 ๓ ควร ก่อ กุศลพร ทวี นครหาปากน้ำโคโลน
 จะหาสารเสวตร์ ในแดนไพร ยากจะไต่ถึง ประ
 สงค์ที่จงจิตร จะหา นางกัณฑ์นิพนธ์ ปราชญ์
 ประหนึ่ง อนงค์นพมาศ อย่างหมายถวิล จะหาไต่
 ไททองพระธรนิทร ถักด้วยบุญพระเจ้าแผ่นดิน
 อย่างเคียวเชย ๓

- (๘) ถิ่นนำธรรมเสริญเรวทันพมาศทั้ง ๓ บทนี้
 หญิงชายชาวพระนคร ต่างพากัน ชับฟัน ชับเพลง
 ร้องลำทำนอง บัดเล่งค่อ ๆ กันไป ใครได้ยินก็จำเขา
 ไป ๆ ๆ จนไม่รู้จักตัวว่า เป็นอย่างไร เช่น แก่
 ร้องไปตามลำนำนั้นโดยมาก (ด้วยเพลงคำที่ไพ
 เวระ ประยอม ด้วยฉรรณพัญชน ๓ ประการ คือ
 (๑) เขื่อง ตัน กล่าวด้วยทำนมหานักปราชญ์ มีบุตร
 ได้ชูตระกูลของ ท่านไว้ (๒) ไพเวระใน ถ้ำ กลาง
 ด้วย บุตรีหญิงสาว เป็นนักปราชญ์ เหมือนท่าน

มตามักปราชญ์ ผู้บิดา (๓) ไพเราะในที่ สก
คือ ยากที่ ใคร จะหา นารี ปราชญ์ ให้ได้ อย่างนี้)
จน นาง คนตรี ข้าง ใน ผู้สำหรับ ขับ บำเรอ สมเด็จ
พระ ร่วง เจ้า จำ ไป ขับ ถวาย เวลาหนึ่ง สมเด็จ พระ
ร่วง เจ้า ได้ ทรง สดับ ก็ รัยสั่ง ถาม ว่า “เพลง ขัณฑ์
ใคร แต่ง ได้ มา แต่ ไหน”? นาง คน ตรี ได้ พัง รัย
สั่ง ถาม ก็ ประหลาดใจ ก็ รัย สำคัญ ว่า ไม่ เป็น ที่ พอ
พระ ไทย จึง ถวาย ทูล ไป ตาม จริง ว่า ตะ ไม่ ถวาย จำ
ได้ มา แต่ หลึง มอด วัง ขัณฑ์ ก็ สำคัญ ว่า ไพเราะ จึง
ได้ ขัณฑ์ ถวาย สมเด็จ พระ ร่วง เจ้า ได้ ทรง นิ่ง อยู่ แต่
ใน พระ ไทย ทา รัย สั่ง อย่าง ไก่ ต่อ ไป ไม่ แล้ว ก็
พระ ราชทาน รางวัล แต่ นาง คน ตรี จน ท่วง นั้น (การ
ที่ นาง พนักงาน บำเรอ ได้ รัย พระ ราช รางวัล นั้น
คน ทั้ง หลาย คง คิด เห็น ได้ ว่า อานิสงฆ์ ดำนำ
สรรเสริญ นพมาศ ได้ ผล)

อยู่ มา เวลา ราชตรี วัน หนึ่ง เดือน ทรงาย สมเด็จ
พระ ร่วง เจ้า เสด็จ ประพาศ พระ ราช อุตยาน แล้ว
ประทับ อยู่ ใน พระ ที่ นิ่ง พิศาล เสาว รศ ซึ่ง เป็น
พระ ที่ นิ่ง สำหรับ ประทับ ชม พรวณ ขยผา ซาติ ใน
สวน เป็น ที่ สำราญ พระ ไทย ทรง รลึก ถึง เพลง ชม
โฉม นพมาศ ขึ้น มา ก็ ได้ นาง พนักงาน บำเรอ ขัณฑ์

พิน ดวราย อีก พอ ชัย ชยลง แล้ว รับสั่ง ตาม นาง
 ท้าว ชาว ชะแม่ ทั้งปวง ว่า “พระศรี มโหสถ มี
 ลูก สาว เหมือน อย่าง เพลง ชัย สรรเสริญ อย่าง นั้น
 หรือ ๆ เป็น แต่ มี ผู้ ประทึฐ แต่ งพด แต่ ร้อง ชัย
 เล่น เพราะ ๆ เท่านั้น” ? ขณะ นั้น ท้าว จันทร นาฏ
 ภักดิ์ กราบทูล ว่า พระ ศรี มโหสถ มี ขิดา ประกอบ
 ด้วย ลักษณะ สม จริ่ง อย่าง เพลง ชัย นั้น ทุกอย่าง จะ
 ได้ เป็น เพลง แสร้ง แต่ งแต่ พอ ได้ ไพอ เพราะ เท่า
 นั้น หามี ได้ แล เวที นพมาศ เวลา นี้ อายุ ก็ ล่วง
 ๑๕ ปี แล้ว ประกอบ ด้วย คุณ สมบัติ ทั้ง ๓ ประ
 การ ควร จะเป็น พระ สนม กำหน อยู่ ใน พระ ราช
 วัง ได้ สม เติง พระ ร้อง เข้า ได้ ทรง ฟัง ท้าว จันทร นาฏ
 ภักดิ์ ทูล สรรเสริญ คุณ สมบัติ เวที นพมาศ ขั้ว
 เข้า อีก ก็ ยิ่ง ทรง พระ เมตตา เวที นพมาศ มาก
 ขึ้น จึง รับสั่ง แก่ ท้าว จันทร นาฏ ภักดิ์ ว่า “จง
 นำ นิคา โสติ รัตน์ ผู้ เช่น พระ ศรี มโหสถ มา ไว้
 เป็น นาง พระ สนม อยู่ ใน พระ ราช วัง ให้ เป็น
 เกียรติยศ แก่ นิคา เด็ด” ท้าว จันทร นาฏ ภักดิ์ จึง
 ได้ ไป สั่ง แก่ มณฑิร ขาด (กรม วัง) ให้ ไป บอก
 พระ ศรี มโหสถ ให้ ทราบ ว่า มี พระ ราช ประสงค์
 ให้ รับ เวที นพมาศ เข้า ไป เป็น นาง พระ สนม

ใน พระราชวัง แล้ว พระศรีมโหสถ ก็กำหนด
จักเตรียมการที่จะส่งลูกสาวเข้าไปถวาย

ตอน ๕

เวรดินพมาศเข้าวัง

(๑) พระศรีมโหสถ ผู้เป็นคหิโยวาทได้จัดการถวาย
ราชา พระสงฆ์มาเจริญพระปริตพุทธมนต์ เวลา
ค่ำแล้ว รคน้ำพุทธมนต์ เพื่อความสวัสดีศรีสุข
แก่ชีดา ครั้นเช้าก็ส่งคำทูลพระสงฆ์ แลถวาย
ไทยทาน อันประณีตบรรจง พระสงฆ์กลับแล้ว ตอน
บ่าย ชินเชิญพราหมณ์ตั้งบายศรีสมโภชเข้าสังฆ
อานธิศวรเวทวิชฌมนต์ ให้ลูกสาวนั่งเหนือทิ้งไม้
ไชยพฤษณ์ หันหน้าตรงทิศบูรพา แหม่มเลียบ
ผมด้วยใบชุนแสง ทักใบมคมุ แท้ทั้ง ๒ เหยียบ
ใบรับ แล้วพราหมณ์ก็เชิญเบญจันท์ซึ่งลอย
เขนุ อวด สรงเทวรูปเทลงในสังฆมาวินวต
ให้เวรดินพมาศ สำหรับสวัสดีมีไชย เวลาเย็น
หมู่วงษาคณาญาติ ก็ประชุมพร้อมกัน อวยไชย
ให้พรเพิ่มสวัสดีมงคลทั่วกัน แล้ว

(๒) พระศรีมโหสถผู้บิดา ก็จะต้องขัญญาลูกสาว

ให้ปรากฏ แก่ฝูงญาติมิตรสหาย ในท่ามกลาง
ประชุมชนว่า “นี่แม่แม่พมาศลูกรักของบิดา
ทั้งแต่ที่แม่หย้อยจะเข้าไปอยู่ ในพระราชวังนั้น
ต้องประพฤติตนให้เป็น ที่รักเจริญใจ ของนางท้าว
นางพระยา ชาวแม่สนมกำนัลนั้น แม่หย้อยยัง
รู้จักกิริยาของนกเขนย วรณแล้ว แลหรือ อ้น
นกเขนย วรณนั้น แต่เดิมอยู่กลางป่า ครั้นคน
จับมาเลี้ยงไว้ในบ้าน ก็รู้จักสวณชนของคน
ทั้ง ๕ ลี้นั้นให้สอาดงดงามมีไ้ ห่มหมอง เป็น
ที่ต้องตาจับใจของคน ผู้ใดเห็นนิยมนชมชื่น
ความงามชนนก ทั้งกิริยาน้ำเสียงทุกประการ

- (๓) เวลาคืนพมาศ ก็สนองคำบิดาว่านกเขนย
วรณ อยู่กลางป่า แล้วคนจับมาไว้ใน หุ้มน้อย
ก็สวณ คนให้คน รักฉันใด ข้าหย้อยนี้เมื่อจาก
เผ่าพันธุ์ ไปอยู่ใน พระราชวัง ก็จะต้องปฏิบัติ
ให้ต้องตาม ลักษณะ คำสาธยายโบราณสอน ๕ ประ
การ คือ ๑ รักษา วาจาให้ซ่อน หวานไม่ล่วงเกิน
หรือ อายบคาย คือ ผู้ใดเลย จะถือ บุคคลตาม
ตระกูลอายุ พุทจาให้เป็น สุข แก่ โสตร ของคน
ทุกจำพวก ๒ จะสัมาคารวะ ทั้งแก่ และผู้ใหญ่
ให้ ต้อง ความ ชัยยาไคยไม่ลุ่มหลงกรูยกราช หรือ ลูก

หนึ่ง นุ่งห่ม เป็นที่เคืองระคายแก่ในตาของคน
ทั้งหลาย ๓ จะมีเมตตาจิตร์ผูกมิตรไมตรีได้
เป็นที่รัก ไม่ทิ้งจิตร์คิดมานะที่ฐิธิธรรมาภา
เวรหาโลภให้เกิดแก่ตน (โดย ถือขันตี) ๔ จะ
แผ่เผื่อ ถอบแทน บุญคุณ ของบุคคล ที่ได้ทำแก่
ตนโดยกตัญญูรู้คุณคน โดยกตเวทีให้เขาเห็น
คุณว่าตนรู้จักคุณเขา ๕ ถ้าเห็นคนใดทำกิจ
จะทำตาม, ถ้าทำชั่วจะห้ามปราม หรือเพิ่มบุญ
ความดีให้ปรากฏแก่ฝูงชน รวมเป็น ๕ ประการ

(๔) พระศรีมโหสถ เห็นว่าลูกสาวตนเป็นคน
ฉลาดพอจะรับราชการได้ จึงให้โอวาทสั่งสอน
บุตรต่างๆ ว่าอย่าเบียดเบียน คนเบียดเบียนนั้น
จะได้รับรางวัล ก็อย่างเลวพอสมกับความเบียด
เบียน ครั้นถึงคราวมีภาระงานเป็นที่ออกหน้า
ก็ให้นึกอภัยต่อกันไป ไม่มีเครื่องตกแต่งให้
สมหน้า ทั้งที่เขวเล็ดสนหิบบ่ม ก็ซื้อเขา
ถ้าได้ก็ดี ถ้าไม่ได้ก็โถมนัสย์ไป ทั้งชมเขา
อยู่ด้วยบ้าน (การ ถิ่นการนอนการใช้สอยการ
นุ่งห่ม ต้องสมควรแก่กำลังความมั่งมี แลทัน
ต่อเวลา) แล้วพระศรีมโหสถก็ให้แต่งตัว
ส่งเข้าวัง

(๕) การ ประทับ ตกแต่ง ถวาย นั้น เป็น ชั้น ตระกูล
 กุศุทนต์ ถือ เพศ พราหมณ์ คือให้ใส่ ประวิศ ตาค
 จันทน์ มาศ แล้ว สอด สาย ขร่ำ สร้อย ช้อน
 ๓ สาย เสริ้ง แล้ว เวรทิน พมาศ ก็ คำนับ ลา พระ ศรี
 มโหสถ ผู้บิคา ๆ ท่าน ก็ ขอบไชยให้ พร เจริญ สุข
 ศรี และ วงษา คณา ญาติ ทั้งหลาย ท่านให้ คิล
 ให้ พร ถ้วนทั่ว หน้า กัน ตาม ปราณว แห่ง ตน แล้ว
 เวรทิน พมาศ ก็มี จิตร โสมนัสย์ รับ พร ใส่ เคียว
 เกล้า คำนับ ลา มา ชิด ขาน ระแทะ ประเทียกับ
 นาง เวรทิน ผู้มารดา เล่ม เคียว กัน มี ข้าวไพร่
 ข้าไทย ตามไป พอ สมควร

(๖) เมื่อ ถึง พระ ทวาร ราชวัง เรียก ว่า เทพาพิทักษ์
 เวรทิน พมาศ ลง จาก ระแทะ แล้ว ก็ นั่ง ลง ยกมือ
 ขึ้น ประนม อธิฐาน อัญเชิญ เทวคา “ขอให้เป็น
 ทิพ ญาณ ว่า นางได้ เข้ามา อยู่ใน พระ ราชวัง นี้ ะ
 ไท่ จงใจ ชิง ชัง ปอง ร้าย นาง พระ สนม กำเนิด ผู้ใด
 หามิได้ ขอ เทพยดา ช่วย บันดาล กลอย่าให้ เหล่า
 หญิงใน พระ ราชสถาน ชิง ชัง ปอง ร้าย นาง เลบ ไท่
 ทั้ง จิตร คีต เปน มิตร ไมตรี กัน ทุกทั่ว หน้า” แล้ว
 นาง ก็ เกลิน ตาม มารดา ล่วง ประคอง พระ ราชนิเวศน์
 เข้าไป ยัง รวน ตำแหน่ง นิ่ง ของ ท้าว จันทรนาฏภักติ

กับท้าวศรีวิราชศักดิ์ โสภะ ผู้เขมใหญ่ในหมู่พระแม่
กามณี ท่านทั้ง ๒ ก็เรียกให้หิ้งที่สมควรแล้ว
เรวัตินพมาศ ก็เคารพบไหว้ท่านๆ ก็ปราโมทย์ไต่
ถามสนทนาพอสมควรแล้ว ก็พาขึ้นเฝ้าสมเด็จพระ
พระเจ้าแผ่นดิน ท้าวท่านทั้ง ๒ ถี้อเข้าตอก แล
คนหิ้ง ถี้อพานออกมลิหน้า เรวัตินพมาศ ถี้อพาน
เข้าสาร ส่วนท้าวเรวัตินพมาศทำให้อี้อพาน เมื่อก
พระชนม์เกิด ให้นางพระแม่ผู้หนึ่ง ถี้อพานคน
แพรง (วิธีถวายตัวโบราณตามนี้ ถี้อว่า เป็น
สวัสดิมงคล) ขึ้นไปเฝ้าพระที่นั่งมุกกระสัน
แลดูเกียรติยศไป ถวายพระสนมกรมในเฝ้าแทน
นั้นหนาเป็นปริณายก ดูท้าวล้อมเกื้อ

(๗) แล้วท้าวจันทร์นาฏภักดิ์ ก็ทูลเบิกว่า “ข้า
สรวน ชีพ ข้าพระบาทออกพระศรีมหาเศวต
กมลเจดีย์ลอยหงษ์พงษ์มหาพุดมาจาวีรย์ ให้เรวัติน
ชรรคภรรยา นำพมาศผู้ชื่อกามาถวาย เป็น
ข้าบาทบงกช มาศโทยใจสวามิภักดิ์” สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวก็ทรงปราโมทย์แก่นางเรวัติน โดยพระ
อัชฌาไศยแล้ว แล้วพระราชนามราชวัลแก่นางเรวัติน
พมาศ พอเป็นเกียรติยศคำไว้ให้พมาศ รับ
ราชการ ตำแหน่งพระสนมประจำเวร ตั้งแต่นั้น

มา เรวดี นพมาศ ก็ คอย สังเกต ๗ จำ คบ แขน แขน
 เบี่ยง อย่าง นาง ทั้งหลาย ซึ่ง เคย ทำ ราชกิจ ต่าง ๆ
 ที่ ถูก ต้อง พระ อริยา โสย สมเด็จ พระเจ้า แผ่นดิน

บท ๕

เรวดี นพมาศ วัฏ ราชการ

- (๑) อยู่มา ได้ ๔ วัน ๕ วัน ก็ ถึง การ พระ ราชพิธี
 เจริญ เบื้อง นิคม ชัดตฤณย์ เพ็ญ เกื้อหนุน ๑๒ ชัก โคม ลอย
 โคม (ที่จะ ลอย น้ำ และ ลอย ไฟ) เสนา ข้าราชการ
 ไพร บ้าน พล เมือง ต่าง ก็ ทำ โคม ชัก โคม แขน
 โคม ลอย ทั้ง หน้า กับ และ ต่าง เล่น มโหรี ศพ ทอด
 ทั้ง ๓ ราชวัตร สมโภชบูชา พระ เกษณา ตา พามณิ
 มณ ชิน ทาวังษย์ แล พระ พททบาท ที่ ประคัลฐฐาน อยู่
 กลาง สมทมนาน ที่ นั้น
- (๒) ฝ่าย ข้าราชการ ก็ ตกแต่ง ประดับ ประดา ทำ โคม
 ประเทียบ ขวี่วาว วิจิตร ด้วย ลวดลาย ระบาย สี
 เปรนรูป และ ลัทธิฐาน ต่าง ๆ ประกวด ประชัน กัน อย่าง
 ประณีต บรรจง มา ชัก มา แขน เป็น ระเบียบ เรียบ
 ราย ตาม แนว โคม ไชยเสาศงฆ์ ตรง หน้า พระที่นั่ง
 ชลพิมาน ถวาย สมเด็จ พระเจ้า อยู่หัว ให้ ทรง พระ

ราช อธิศ สักการ บุษา พระมหาเถรชาตุงพามณิ ใน
ชั้น ทาวคังษีนั้น

(๓) ฝ่ายข้าราชการ ฝ่ายใน พระสนมกำนัล ก็ทำ
โคมลอย (ฝ่ายในนี้ เป็นโคมลอยน้ำ และ ฝ่าย
หน้า ที่จะเป็นโคมลอยฟ้าด้วย) ร้อยกรของ ด้วย
บุษชาติ เป็นรูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์พรหมต่าง ๆ ถวาย
พระเจ้าอยู่หัวให้ ทรง อธิศ สักการ บุษา พระยวร
พุทธชยาท ซึ่ง ประคัมฐาน อยู่กลาง แม่น้ำ นัมทา
มหาเทย์นั้น

(๔) ฝ่ายเรวคินพมาศ ก็ต้องทำโคมลอย ตามทำ
แห่ง นางจึงคิดว่า เราจะทำอย่างผู้มีชื่อ ก็ให้
จงกรม วิจิตร ยรรจง และให้ ปลากน้ำ ชมกว่า
โคม พระสนมทั้งปวง ซึ่งเคยทำแต่ขรรคมกาศามัญ
นั้น นางจึงเลือก ฝนกาเกษร สีต่าง ๆ ประคัม เป็นรูป
คอก กระมุก ขาน กลีบ เบิก ร้อย แสง จันทร์ คอกใหญ่
ประมาณ เท่าอง ระแทะ ถ้วน แต่พรหม คอกไม้
ซ้อนสี่ สลัดให้ เป็น ลวดลาย (คือ จัก ผล พุกฤษา
ลกาชาติ มา และ จำหลัก เป็น รูป มยุราคณาณ
วิคต หงษ์ ให้ จับ จัก เกษร บุษชาติ อยู่ตาม กลีบ
กระมุก เป็น เรียบเรียบ เรียง วิจิตร ไป ด้วย สี
ย้อม ชุบ ทา ระบาย สรค สว่าง เช่น ที่ น้ำ คู่น้ำ ชม

ยิ่ง (อีก) แล้ว สอด แสม เลียบ เทียน และ ประทีป
น้ำมัน เปรี๊ยะง เชื้อ ด้วยไข ช้อ พระโค

- (๕) ครั้นเวลาพลบค่ำ สมเด็จพระ รวง เจ้า เสกต่าง
พระที่นั่ง ชลพิมาน พร้อม พระอัครชายาพระบรมวงษา
พระสนม กำเนิด และ นางท้าว ชาว ชะแม่ ทั้งปวง
พราหมณ์ก็ ถวาย เลี้ยงสังข์ อันเป็น มงคล ชาว พนัก
งาน ก็ ชักสายโคม ไชยโคม ประเทียบ ขวี่วรา ขึ้น
พร้อม กัน เพื่อ จะให้ ทรง พระ ราช อภิเศก การ บูชา
พระ เกษรา ตระ พานนี้

ฝ่าย นางท้าว ชาว แม่ ก็ ลอยโคม พระ ราช เทพี
และโคม พระ วงษา หวงษ์ โคม พระ สนม กำเนิด
เป็น ลำดับ กัน ลง มา ถวาย ให้ ทอด พระ เนตร และ
ทรง อภิเศก บูชา พระ พุทธบาท กลาง น้ำ

- (๖) ครั้นถึงโคม คอก กระมุขของ เรวกี นพมาศ สมเด็จพระ
พระเจ้า อยู่หัว ตรัส ชม “ว่าโคม นี้งาม ปลาต ยัง
หาเคย มี ไม่ เป็นโคม ของ ผู้ใด คิด กระทำ” ท้าว ศรี
ราชศักดิ์ โสภะ กราบ ทูล ว่าโคม ของ นพมาศ ชิดา
พระ ศรี มโหสถ แล้ว จึง ฝัน พระ ภัคทร์ มา คำรัส
ถาม เรวกี นพมาศ ว่า “ทำโคม ดอยให้ แปรด จาก
เยี่ยงอย่าง ด้วย เหตุผล เป็น กังฤ” ? เรวกี นพมาศ
จึง กราบ ทูล ว่า พินิจ นี้ เป็น ชาติตฤณีย์ เพ็ญ เดือน ๑๒

พระจันทร์เต็ม ส่องแสง ค้อง ขยบขาศิ ชนิก ค้อง
 บาน รับ แสง จันทร์ คือ ทอกละมทมเห็น ว่า สมควร
 ขยบ พระ พทข มาท กลาง หน้า ซึ่ง ร่วม เหตุผล กัน
 สมเค้ พระ เจ้า อยู่ หัก ก็ ทรง เห็น ด้วย จึง รับ สั่ง ให้
 ใช้ เป็น แขนบ ค่อง ไป ใน ภาย หน้า

(๗) แต่ ก่อน นั้น เป็น ขรรณ เนียม เมื่อ พระ เจ้า อยู่
 หัก ชัก โคม ลอย โคม แล้ว ก็ เสก วั เรือ พระ ที่ นึ่ง
 ไป ถวาย กอกไม้ เพลิง ขยบ พระ รัตน ไตรย ทก พระ
 อาราม หลวง บรรดา ที่ อยู่ ริม ผิง นน จน รอบ กรง
 และ ทรง ทอด บัง สกล จีวร (ผ้า ป่า) อธิศ ถวาย
 ภิภษ สงฆ์ อัน พิง ปรภาณ ใน ด้วย แล้ว ทรง ทอด
 พระ เนตร แด ทรง พิง ชาย หึง ขาว พระ แคร
 ร้อง รำ เล่น การ นก ชัก ถุก ษั ม ไทรศ พ ท่าง ๆ ทั้ง ๓
 ราตรี แล้ว เคย คำ รัส ให้ พระ อักขายา พระ บรม
 วงษา ลง เรือ พระ ที่ นึ่ง ไป ด้วย บาง คราว ก็ คำ รัส
 สั่ง ให้ นาง บำเรอ สำหรัย จับ ร้อง และ นาง สนม
 ผู้ สนิศ ลง เรือ พระ ที่ นึ่ง ตาม เสก วั ด้วย

(๘) วัน นั้น ราตรี ๑๒ คำ สมเค้ พระ ร้อง เจ้า
 ทรง ลอย โคม แล้ว ก็ ทรง เรือ พระ ที่ นึ่ง ปรพาศ
 แสง จันทร์ ไปรด ให้ นาง บำเรอ ตาม เสก วั ด้วย
 แล้ว คำ รัส ให้ เรวคินพมาศ ตาม เสก วั ด้วย เหมือน

กัน ครั้นเสด็จไป ถึง อารามใด ชาวพนักงานก็ รุด
 ออกไม้เพลิง พลพเนียง ระชา กระดาน โพล่ง สว่างไป
 ทั้ง ๒ ฟากแม่น้ำ ฝ่ายใน แม่น้ำ น้ำ ทำ ก็ ล้วน แต่
 เรือแพนาวา ประดับประดา วิจิตร ต่าง ๆ แด่งเครื่อง
 ประกอง ผ้า บัง สกล รอค เรียง ราย ไว้ ถวาย ถวาย
 ให้ ทรง รม พระ หัก ถัด ฝ่าย ชาว บ้าน ร้าน เรือ ก็ แด่ง
 ประดับ รม เสก จัก ทก ค่าย สทน แด่ง มี การ เล่น ดิ
 ฌ้อง กลอง ขิม ร้อง เพลง เกวียน เพลง กราย โขย ซาย
 เฒ่า ช้า ชม เกื้อน และ คน ทรี คึก สี่ ตี เป่า เครื่อง สัก คึก
 ต่าง ๆ แด่ง กาย บัระ คับ ประคาง ทงาม ประชก ประชัน
 กัน เป็น ที่ ขำ เทิง เรือง รื่น น่าย ญา พัง สรรพ บัน ทามิ

- (๔) สมเด็จพระ ร่วง เจ้า ไค้ ทอด ทิ สนาม ทา ชน เล่น
 การ นัก ชัก ทก ฤษ์ ต่าง ๆ แล้ว ทำ รัส ให้ เรว คิน พมาศ
 นิพนธ์ กล กลอน เป็น เพลง ขิม ให้นาง ขำ เรอ ร้อง
 ถวาย ใน ขณะ นั้น เรว คิน พมาศ ก็ เริ่ม ค้น บท ขึ้น ว่า
- ๑ “ ข้า น้อย นพมาศ อภิ วาท มาท มง ก้วย
 รง จิตร ยัง นิพนธ์ กล กลอน อ่อน ความ คึก อัน
 ชอย ผิด ขอร งไป รก ซึ่ง โทษ วรรณ เป็น บุญ ทั่ว ไค้
 ตาม เสก จัก ประพาศ นัก ชัก ทก ฤษ์ ประชา (ราช วัร)
 สโมสว สว่าง ไสว ไป ทั่ว ทั้ง นคร ที่ อัม พร
 ก็ แจ่ม แสง แสง จันทร เอย

๒ “นำ แสน สำนัญจิตร ทั้ง สิบ ทิศ รุ่ง เรือง
 ๑๐ ถึง เมือง สวรรค์ สงสาร แต่ พระ สนม กำเนิด มี ไค้
 เห็น เป็น ขวัญ ใน บนา แม้น เสก ด้ว พระ ที่ นัง
 บัลลังก์ ขนาน เวร ค่งงาน แล เจ้า รอม มา พร้อม
 หน้า จะ ขวน กัน เกษม เปรม ปรีดา ขอ ประทาน
 โทษา ขำ น้อย เอบ ๖

(๑๐) เมื่อ สมเด็จ พระ เจ้า อยู่ หัว ไค้ ทรง สดับ จะ ไป รศ
 มาก อย่าง ไร นั้น ก็ อยู่ ใน พระ ไทย แต่ คง ทรง จำ
 อย่าง ไร บ้าง จึง แยม พระ ไชย ทรง พระ สรรว แล้ว
 คำ รส ว่า นพมาศ กล้า กล้าว ทูล ขบาย จะ ไค้ พระ องค์
 พา พว ก พ้อง (สนม กำเนิด) มา คุ การ นัก ชิต ตฤ กษ์
 แล้ว รบ สั่ง ว่า “นพมาศ เห็น ประ โยชน์ อย่าง ไร”
 เรวติ นพมาศ ก็ ทูล ว่า การ สนม สำนัญ ของ สัตริ
 ที่ จะ ประดับ ตก แต่ง กายา สัก ร้อย ครั้ง อยู่ แต่ ใน ที่
 (ใน บ้าน) นั้น ก็ ไม่ สู้ ไค้ ออก หน้า ประ กว ด ประ ชัน
 คุ การ นัก ชิต ตฤ กษ์ คราว เกี้ยว ไค้ เพราะ เป็น ที่
 เฟลิด เฟลิด บำ เเทง เรือง ว่า ใน การ ที่ ไค้ คุ ไค้ ชม
 ต่าง ๆ ก็ ทรง เห็น ด้ว

(๑๑) รุ่ง ชัน นัก ชิต ตฤ กษ์ ยังมี อีก ๒ วัน ๆ หนึ่ง เวลา
 กลาง ค่ำ เกิด นลิบ สอง พระ เจ้า อยู่ หัว เสก ด้ว ทรง
 เรอ บัลลังก์ ขนาน ก็ พา พระ สรรว ขา ขา แล พระ

ประยูรวงษ์ สนมกำนัลใช้ ชิค สนิท ประจำ เว
 อย่านาง ทั้ง นาง บำเรอ ขับ ร้องไปใน เรือ ที่ นั้
 ทรง ทอด พระ เสร้งงาน นัก ชักตฤกษ์ เวลานั้น
 ชาวพระ นคร ทั้งหลาย ต่าง ตก แต่ง คน ประกาศ
 ประชัน กัน อย่างงาม หาดที่ จะ เปรียบมิได้ทั่วไป
 เขิกเกริกครึกครื้นไป ทั้ง พระ นคร และ ลำ น้ำ สม
 เก็จ พระ เจ้า อยู่หัว ทอด พระ เสร้งผู้คน การ ตก
 แต่ง สถานที่ ต่าง ๆ งาม ทั้ง กาสถเล่น ต่าง ๆ มี
 ระเบิด รำ ฟ้อน ขับ เพลง เปน ต้น แล้ว รับ สั่งให้ นพ
 มาศผูก เพลง ขับ ให้ นาง บำเรอ ร้อง เชบ ชม พระ
 นคร บ้าง (ขอพระ เกียรติ) ชม พระ จันทน์ และ
 ดวง ดาว นัก ชักตฤกษ์ ๒๗ ดวง อัน ไกรร ทาม
 จักรราศี ทั้งหลาย ถวาย จน ขอบ ความ รู้ ที่ได้ เสด
 เวียน ไต่ไว้ ครั้น จบ ลง แล้ว สม เก็จ พระ เจ้า อยู่หัว
 ทรง พระ โสณ นิสัย ทรง เฒ่า แก่ ชาว แม่ สนม กำนัล
 ทั้งปวง ต่าง ชม กัน ว่า ไพเราะ เสนาะ มาก เรวกี
 นพมาศ ช่างผูก ลำนำ ให้ ขับ ถวาย แล้ว พระ ราช
 ทาน วางวัด แก่ นาง บำเรอ ทิว เรวกี นพมาศ ผู้ ต้น
 มบท (ครู) ได้ รับ พระ ราชทาน ๒ เท่า มากกว่า
 คน เหล่า นั้น

(๑๒) ครั้น ล่วง มา ถึง เดือน อ้าย มี พระ ราช พิธี

๒ ขึ้น รองขึ้น แล้วจึงได้ แชนม ซอก สลัษ ประทับ
ด้วย ดอกไม้ สี ต่าง ๆ แก่ อ่อน ประสาน กัน เป็น
ระบำ ระบาย แล้ว จัก หมายก ออ รรม ประเครื่อง หอม
(หมายก หอม) ไล่ลงใน ขึ้น คลม ด้วย ข่าย ดอก
ไม้ เสริ้ง แล้ว ทูล ถวาย พร้อม กับ สนม กำเนิด ทั้ง
ปวง แล้ว พระ เจ้า อยู่หัว ได้ ทอด พระ เนตร์ รับ สั
ชม ของ เรวดี นพมาศ ว่า “อัน คน มี ปัญญา แล้ว
จะ กระทำ การ สิ่ง อัน ไก่ ก็ ถูก ต้อง เป็น ที่ เจริญ ใจ
เจริญ ภา แก่ คน ทั้ง หลาย อัน ดอกไม้ ร้อย เป็น รูป
พาน ขึ้น หมายก นี้ ควร จะ เป็น แขนง อย่าง ไฉน ใน
แผ่น กิณ ไค้” แล้ว ไป รศ เกล้า ให้ ชาว พนักงาน
ยก ไป ตั้ง ให้ พระ บาม หาด อปราช เสวย ส่วน ของ คน
เหล่านั้น ก็ ให้ ยก ไป ตั้ง ให้ ลูก ชน กิณ

(๑๕) เรื่อง เรวดี นพมาศ นี้ หา คำ รา ไค้ ยัง ไม่ เจบ
แก่ เรวดี นพมาศ นี้ นาม ปรากร ว่า เรวดี นพมาศ ย่าง
แล้ว ภาย หลัง ปรากร นาม ว่า เป็น ท้าว ศรี ฟ้า
ลักษณะ บ้าง ใน ตอน นี้ จะ ไค้ กล่าว ประวัติ หรือ
คุณ ภูมิ ก็ คือ คุณ สมบัติ ต่อ ไป

ฯ

ประวัติ คุณ กุณิ และ คุณ สมบัติ เรวที นพมาศ

ตระกูล

- (๑) บิดา ชื่อ โสทร รัตนมารดา ชื่อ เรวที เปน ตระกูล
พราหมณ์มหาศาล ชชาติ เว ราม เศรษฐ
- (๒) ที่บ้านเรือน อยู่ในมณฑลนครราชสีมา
- (๓) เกิดวัน ๒๕ ๓ ค่ำ ยี่สิบแปดปีเศษ ใช้ คัก
ราชเทิม ซึ่งเวลานั้น สมเด็จพระ รุ่งเจ้า ยังไม่
ได้ จัก การ ลข

คุณ สมบัติ

- (๑) เปนคน ขาว เหลือง และ ว่า เหลือง จน เสมอ
เนื้อทองหน้า แปร เทียม แก้ว บิดา จึงให้ ชื่อ นพมาศ
ภายหลังปรากฏว่า เรวที นพมาศ, แล้ว ต่อมา
ปรากฏอีกว่า ท้าวศรีจุฬาลักษณ์
- (๒) เปนคน รู้จัก วิชา นิธิยามาชาตรี พุค จา
อ่อนหวานไพเราะ เปนที่ อธิยาไศย รักใคร่ ย่า เบง
ของ ผู้ใหญ่ ผู้ น้อย ทั้ง ปวง
- (๓) เปนคน มี วิชา ไททิว จิตร ท่อน ญาทิ
นิทรรพ์ ทั้ง หลาย ไม่ ร้าว ฐาน
- (๔) เปนคน มั่งคั่ง ยิ่ง ลาภ แลยศ ว่า ตระกูล ของ คน
- (๕) เปนคน ใจ กุศล ชอบ ทำ บุญ ทำ ทาน เปน คน
รักษา ศักดิ์ รักษา คดี เสมอ
- (๖) เปนคน รู้ วิชา ช่าง เข็ม ชัก ถัก ร้อย และ สลัก
ขึ้น ระบาย สี แดง สีส ใต้ แต่ ภายใน ๗ ขวบ

(๗) เป็นคนพุกา ถ้อยคำ ล้วน เป็น สุภาสิต ประ
กอบ ด้วย ประโยชน์ ทุก อย่าง

(๘) เมื่อ อายุ ได้ ๗ ขวบ แล้ว ได้ เรียน วิชา
ไทย จำแนก ชำนาญ เขียน ได้ คล่อง ว่องไว

(๙) เป็นคน ชำนาญ หนังสือ สัง สกฤต ตาม
ตำรา พรหมณ์ เวรามา เทศ ด้วย

(๑๐) เป็น คน ชำนาญ ทาง พระ พุทธ ศาสนา รั
อรรถ แปล แก่ใจ ใน ประโยค ขาฬี ด้วย

(๑๑) เป็น คน ชำนาญ แดง ลำนำ คำฉันทภาพย์
ว่าวลิลิต กล กุลอน โคลง ต่าง ๆ

(๑๒) ชำนาญ คัมภีร์ ไทโรคาตร์ ตำรา พยากรณ์ และ
ตำรา คาว.

(๑๓) อายุ ได้ ๑๕ ปี รู้ คติ โลกย์ คติ ขรรมหาผู้เสมอ
มิได้ (รู้ แก่ ปัญหา คติ โลกย์ คติ ขรรมา)

รับราชการ (๑) เมื่อ อายุ ได้ ๑๗ ขวบ ได้ เข้า รับราชการ เป็น
พระ สนม ประจำ เสร

(๒) ได้ เป็น ต้น ขท มอกลำนำ ได้ นาง บำเรอ ร้อง
ขับ ลำนำ ต่าง ๆ ถวาย พระ ร่วง เจ้า

(๓) ได้ ประ กิจ ทำ สิ่งของ ด้วยฝีมือ ให้ เป็น ตัวอย่าง
ต่อมา คือ โคม คอก ยัว ลอย กลาง เดือน ๑๒ และ
ยัก พาน ชัน หมากร ๒ ชัน คราวงาน เดือน ลูก จุน และ

อื่น ๆ ทาง ๆ ฯลฯ ฯลฯ

(๔) ได้เรียบเรียง สำหรับเป็นสหายเทววิงษ์ไว้และ
พระราชพิธี ทวาศ ทศมาส ฯลฯ

(๕) ได้ทำตำนาน ขอ พระเกียรติ พระร่วงเจ้า
พระรณการ บ้านเมือง แลขนบธรรมเนียม ทาง ๆ
 ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

เรื่องสมเด็จพระสุริโยไทย

กองทัพ
หงษา ยก
มาตีกรุง
ศรีอยุธยา

(๑) เมื่อจุลศักราช ๙๐๕ ปีเถาะ เบญจศกนั้น
พระเจ้าหงษาวดี เจ้าแผ่นดินมอญ ยกทัพมารบ
กรุงศรีอยุธยา พร้อมด้วยแม่ทัพนายกองเป็นอัน
มาก คือ พระมหาอุปราชเป็นทัพหน้า กอง ๑ พระ
เจ้าแปรเป็นเกียกกายทัพกองหนึ่ง พระยาพลิม
เป็นทัพหลัง กอง ๑ พระเจ้าหงษาวดีเป็นทัพหลวง
กอง ๑ รวม ๔ กอง พลทหาร ๓๐๐๐๐๐ ช้างเกรียง
๓๐๐ ม้า ๓๐๐๐ พระเจ้าหงษาวดีตั้งค่ายอยู่ท่า
ชลพเนียบ พระเจ้าแปรตั้งอยู่ตำบลบ้านใหม่ข้าม
หอยง ทัพพระยาพลิมตั้งอยู่ตำบลทุ่งประเทศ

สมเด็จพระ
มหาจักร
พรรดิ จัก
ทัพออกรับ
ฆ่าศึก

(๒) ฝ่ายสมเด็จพระมหาจักรพรรดิเจ้า พระเจ้า
กรุงศรีอยุธยา เมื่อข้าศึกยกมาเป็น ๔ กองจะเข้า
ตีก็ พระนครนั้น พระองค์ก็ประชุมเสนา ข้าราชการ
มุขมนตรี ทั้งปวง พร้อมทั้ง พระอัครมเหสี แล พระ
ราชโอรส ปลูกขากการ จะจับทัพ ออกรับศึกมอญ

ซึ่งยกมา ถึง ๔ กอง ควรจะ จัดทัพฝ่ายกรงออก
 เป็น ๔ กองให้พอ กัน กับ ทัพเข้าศึก และเข้าศึกครั้ง
 นั้น ก็เป็น คึก กษัตริย์ทั้ง ๔ กอง ทัพ และ พระ
 เจ้าหงษาวดี ก็เป็น จอมพลมา ด้วย เมื่อ การ มา
 เป็นเช่นนั้น แล้ว ก็เป็น พระ ราชกรณีย์ ของ สมเด็จพระ
 พระ มหาจักรพรรดิ เจ้า ต้องเสด็จ ออกจาก ทัพ
 ให้เป็น พระ เกียรติยศ และ พระ องค์ ก็ต้องเสด็จ
 เป็น จอมพล ออกไป รั้งเข้าศึกให้ สม พระ เกียรติยศ
 พระเจ้าหงษาและ กรงสยาม ทั้ง ๒ ฝ่าย ด้วย มีเหตุ
 อีกหลายประการ ที่ จำเป็น ซึ่ง สมเด็จพระ สุริโย
 ไทโย พระ อัครมเหสี กับ พระ ราชโอรส ๒ พระ องค์
 จะ ต้องเสด็จ สันสงคราม จะ ไร้ยศให้ สม เกียรติยศ
 คึก กษัตริย์ ทั้ง กล่าว แล้วนั้น โดย พระ กตัญญูตา
 เวทิตา ท่อ พระ มหาจักรพรรดิ ผู้ทรง พระคุณ
 ที่ได้ ทรง ทนบำรุง มา ก็ ที่ ทั้งโดย พระ มหากรุณา
 แก่ไพร่ฟ้า ประชากร ในการ บำรุงศาสนา ย่าน
 เมือง ก็ ที่ พระ องค์ จึงได้ คุม ทัพ กองหนึ่ง แ่่ง
 องค์ ปดอมพล อย่าง มหาอุปราช ออก รั้งเข้าศึก
 กับ พระ ราชโอรส ๒ องค์ ก็ องค์ละ ท้ายเหมือนกัน
 โดยเสด็จ พระ มหาจักรพรรดิ เจ้า (โดย ว่า
 ปฤกษา การแล้ว) พระ มหาจักรพรรดิ เจ้า
 พระ องค์ ก็ ทรง เกรือง ราช อธิการ พิไชย ยุทธ

แล้วเสด็จทรงช้างคันพลายแก้วจักรวรัตน์ สูง
๖ ศอกคืบ ๕ นิ้ว

สมเด็จพระศรีโยไทยพระอรรคมเหษี ก็ทรง
เครื่องสำหรับรณรงค์อย่างพระมหาอุปราช ทรง
ช้างคันพลายนาคพิณายสุริยสูง ๖ ศอก สมเด็จพระ
พระราเมศวร พระราชโอรสองค์ใหญ่ ก็ทรงเครื่อง
ราชรณยุทธ์ ทรงช้างคันพลายมงคลจักรพาฬ
สูง ๕ ศอกคืบ ๑๐ นิ้ว

สมเด็จพระมหินทราธิราช พระราชโอรสองค์
น้อย ก็ทรงเครื่องราชรณยุทธ์ทรงช้างคันพลาย
พิณายจักรพรรดิ สูง ๕ ศอกคืบ ๘ นิ้วรวมเป็น
๑ ทัพเท่ากับกองหน้าศึก เสด็จกรีธาทหารออกไป
รบทัพพมอญ เค้นกระบวนไปตั้งทัพอยู่ที่โคกพระยา
พระเจ้า (๓) ฝ่ายพระเจ้าหงษาก็เตรียมทัพออกมาตั้ง
หงษาชัย รบอยู่ที่องตู่ ตรงหน้าทัพพระมหาจักรพรรดิ
พลรบก่อน ห่างกันประมาณ ๑๐๐ เส้น ต่างองค์ต่างคอยหา
ฤกษ์กันอยู่ พระเจ้าหงษาธิบดีสั่งให้พลทหารม้า
ร่ำทวนซึกชิงคดของกันไปหน้าทัพ ให้รีบเร่ง
เป็นสง่า พร้อมด้วยพลเล่นเต้นรำทำท่าส่ง
เสียงกึกก้องไกลาฬ พลภาพทั้งภาพ ๒ มืด
เสโล่ได้โตมรก็ร่ำพ่อไล่กันไปมา เพื่อถ้าหากฤกษ์

กรรม อาทิตยแจ่มดวง มี พระยา แร้ง ผ่าน มา หน้า
ทัพ พระเจ้าหงษา ๆ ได้ ถูก ถิ่น ก้อน ก็ คือ ก้อน จิ้ง ชัย
พล เจ้า โยม ก็ ทัพ สมเด็จ พระมหาจักรพรรดิ ๆ
ก็ แยก ทัพ ออก เป็น ขัณฑ์ กา ตั้ง ทำ รั้ว, พล ทั้ง
สอง ฝ่าย ก็ ประทะ กัน ต่าง ยิง ฟัน แทะ กัน เป็น คด ม
มร บ้าง ล้ม ตาย ถั่ง เกล็ด อยู่ ทั่ว กัน ทั้ง สอง
ฝ่าย ยัง ไม่มี ใคร เสีย ที่ กัน

- (๕) ที่ นั้น สมเด็จ พระมหาจักรพรรดิ เจ้า เห็น กอง
หน้า พระเจ้าหงษา มี ทัพ จะ ทำ ได้ ก็ ไส่ ข้าง
พระ ที่ นั่ง แปร น เข้า ไป ตรง กอง หน้า ทัพ พระเจ้า
หงษา โทษ เร็ว แรง สุด กำลัง ข้าง ฝ่าย พระเจ้า
แปร กอง หน้า พระเจ้าหงษา ก็ เห็น ข้าง สมเด็จ
พระมหาจักรพรรดิ แปร น ตรง เข้า ไป จะ ต่อ หน้า
ข้าง พระ ที่ นั่ง พระเจ้าหงษา แต่ กลัว คึก จะ ไล่ ที่
ก็ ไส่ ข้าง ที่ นั่ง เข้า รั้ว ไว้ แต่ ข้าง สมเด็จ พระมหา
จักรพรรดิ หลวม ถล่า เลย เป็น ให้ หลง แก่ ข้าง พระ
เจ้า แปร ไป สมเด็จ พระมหาจักรพรรดิ จะ กลับ
ข้าง รั้ว พระเจ้า แปร ก็ ไม่ ไหว ทันท่วงที จึง เลย
ส่อ ข้าง ให้ หนี จะ เลย ไป หา ที่ ใหม่ แต่ ไกล มา ทาง
บ้าน กอง สมเด็จ พระสุริโยไทย ฝ่าย ข้าง พระเจ้า
แปร ก็ ไล่ ไ้ ท้าย รวน จะ ถึง ข้าง สมเด็จ พระ

สมเด็จพระ
ศรีโยไทย
แก้ศึก

มหาจักรพรรดิ^๑ ขยี้หวก หวิด แล้ว
(๒) เวลานั้น สมเด็จพระศรีโยไทย ก็เหมือนจะ
กำลัง ประทะทัพเข้าศึก^๑ ขยี้ พอสอดพระเนตรเห็น
ช้างพระเจ้าแปรไล่ช้างพระราชสามี ซึ่งเสียที่
เห็นไม่พนัก ข้างศึกไทยแท้ โดยมิพระกตัญญู
ภาพ พระองค์ก็จำผละทัพเข้าศึกไล่ช้างที่หนึ่ง ตรง
เข้าสกัดชนช้างพระเจ้าแปรไว้ พอสมเด็จพระ
มหาจักรพรรดิไ้ระบะห่างเลยไปไ้ แต่ช้างของ
สมเด็จพระศรีโยไทยนั้น เสด็จช้างพระเจ้า
แปร ๆ ไ้ไล่ล่า แยกถนัดรัก ช้างสมเด็จพระ
ศรีโยไทยไ้แทงนหางเสียที่ จนพระองค์ไม่ทรง
กำลังพอที่จะต่อรบเข้าศึกไ้โดยว่องไว พระองค์
จึงไ้เหไปทั้งองค์

พระเจ้าแปรก็จ้วงฟัน ด้วยพระแสงของ้าว
ต้องพระอุณาพระองค์ขาด กระทั่งถึงราวพระถัน
ประเทศพม^๑ ขยี้กับคอช้าง ในทันใดนั้น พระราม
ศวร กับพระมหินทราธิราช ๒ พระองค์ ก็จำผละ
ศึกไล่ช้าง จะมาช่วย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
แล้วก็เลยขยี้ช้างพระที่หนึ่ง ถัดเข้าจะแก้พระ
ราชมารดาไ้ไม่ทันท่วงที พอสมเด็จพระชนม
สิ้น พระชนม์อยู่กับคอช้าง แล้วทั้ง ๒ องค์พ่นอง
๒

ก็ ถอบรับ ข้าศึกกับเอาพระ ศพเข้ามาสู่พระ นคร
 ใต้ เชิญไป ประดิษฐานไว้ใน ตำบลดสวนหลวง
 งาน พระศพ (๗) ครั้นเสร็จ การศึกแล้ว สมเด็จพระมหา
 สมเด็จพระ จักรพรรดิก็ โปรดเกล้าฯ ให้ จัดการพระเมรุ
 สุริโยไทย ถวายพระเพลิง พระศพ สมเด็จพระสุริโยไทย
 โดยขนาดใหญ่ มีการพระราชพิธีแลการสมโภช
 ต่าง ๆ อย่างขัตติยราช ประเพณีทุกประการ แล้ว
 ยวิภาคไทย ทาน อุทิศส่วนพระ ราชกุศลเป็นมโห
 พารอย่างยิ่งเสร็จลงแล้ว จึงอุทิศที่ ๆ พระ ราช
 ทานเพลิงนั้น ให้สถาปนา สร้างขึ้นเป็นพระ อาราม
 พร้อม ด้วยเจดีย์วิหาร การเปรียญโรงอุโบสถ กรรม
 กุฏิเสนาสน์สำหรับภิกษุสงฆ์ ผู้ทรงศีลาจารวัตรเป็น
 หัน มาแต่ทุกทิศได้ สำนักเจริญสมณะธรรมโดย
 พระ ราชทรัพย์เป็น อเนกประการ แล้วจัดการฉลอง
 สมโภช พระ อาราม ทรงอุทิศพระ ราชกุศลแก่
 สมเด็จพระสุริโยไทย ผู้ทรงพระ กตัญญู ภาพสละ
 พระชนม์ชีพ แทนพระ องค์ในสมรภูมิไชโยให้เป็น
 เกียรติยศ ปรากฏ อยู่ชั่ว กัลยาณานันต์ นาน นาม
 พระ อาราม นั้น ว่า วัดศพนครวัดปรากฏมา ทุกวัน

สังเขปคุณ
 สมบัติ

(๘) (ก) สมเด็จพระสุริโยไทยนี้ พระองค์เป็น
 วงษ์กระษัตริย์อัน ประเสริฐ ของ กรุงศรีอยุธยา

(ข) แล พระองค์ทรงประพาศิษย์มา นมัสการ
ในพระสันตคามโคกแขวง แร่ง ทรงอุปถัมภ์บำรุง
เลี้ยงพระราชาบุตร พระราชาธิดาของพระองค์ ให้
จำเริญมาเป็นลำดับ ในเวลาสมเด็จพระสามิเสด็จ
ไปทรงผนวชอยู่วัดราชประดิษฐานั้น จนพระ
องค์ได้สำเร็จ แก่ตำแหน่งพระอรรคมเหษี ที่อัน
ประเสริฐในพระมหาเศวตฉัตร ซึ่งเป็นที่เคารพ
สักการบูชา ของเสนาข้าราชการอาณาประชาราษฎร
ทั้งหลาย

(ข) พระองค์โปรดพระเทศาธิการ ว่าเป็นเจ้า
กษัตริย์ ที่องค์อาจกล่าวหาญในการศึกสงคราม
ไทยมิได้มีพระไทยไหวหวั่นเลย เมื่อเกิดศึก
หงษามาติดเมือง ก็ทรงเครื่องรบพุ่ง ออกไป
เสด็จพระราชสามิ เข้าสู่สงครามกลางสมรภูมิ
ไชย ณทุ่งภูเขาทองนั้น

(ค) พระองค์ทรงสุภาพอย่างจอมพลพระองค์
หนึ่ง ได้โดยคุณกองทัพของพระองค์กองหนึ่ง
ในสมรภูมิไชย แลระแวกระวังข้าศึกอย่างยิ่ง
เมื่อเห็นสมเด็จพระราชสามิจะเสียแก่ข้าศึก ก็
ไสช้างพระที่นั่ง เข้าแก้โดยฉับไวได้ทันการ
ให้พระราชสามิพัดมือข้าศึกได้ โดยมิได้ทรง

อาไลยใน ชีวิตร์ ของ พระ องค์

(ค) พระ องค์ ทรง กตัญญู ตาคุณ อย่าง ยิ่ง ซึ่ง
จะหา กษัตริย์ เป็น อัน ยาก มา เปรียบ พระ องค์ ใน
การที่ สู้ สละ พระ ชนม ชีพ ส่นอง คุณ คือ แลกเอา
พระ ชนม ชีพ พระ ราช สามี ไว้

(ข) ใน เวลา นั้น ถ้า พระ องค์ ไม่ เข้า แก้ว ใจ ได้
เอา พระ ชนม ชีพ สมเด็จ พระ มหา จักรพรรดิ ทิน
การณ แล้ว สมเด็จ พระ มหา จักรพรรดิ ไทย เสด
จะ พ้น มือ ข้าง เล่า กัน ตระกูล ของ ไทย เรา ก็ จะ ไ้
ถูก ความ ยึด เป็น พินาศ ด้วย ข้าง คัด มอญ ทำลาย
ล้าง ตลอดจน สมณ จี พราหมณ์ ให้ เรา ร้อน เป็น เตา
รอล สมัย แท้

(ง) พระ องค์ ย่ รากฏ เกียรติยศ เกียรติคุณ เป็น
อัน มาก จน ถึง ได้ พระ ราช กศล กัด ปณา เณลิ้ม พระ
นาม ไว้ ใน วัด ศพ สวรรค์ นั้น เป็น ที่ รลึก พระ คุณ

(จ) พระ องค์ ย่ รากฏ เกียรติยศ เกียรติคุณ เป็น
อัน มาก ด้วย พระ ราช ธิดา ของ พระ องค์ ทรง
พระ นาม ว่า พระ วิสททธิ กษัตริย์ ซึ่งมี พระ ราช
โอรส ๒ พระ องค์ เป็น สมเด็จ พระ เจ้า หลานเธอ ผู้
ทรง เกษาน ญา พย ราม ทั่ว ทิศ ภู แล่น ดิน สยาม ไ้
รุ่ง เรือง ใน สมัย นั้น คือ สมเด็จ พระ นครสวรรค์ เป็น เจ้า

เรื่อง สมเด็จพระศรีวิไลไทย

๓๑๕

และ สมเด็จพระเอกาทศราช บรมนารถ เจ้านั้น

(ณ) พระองค์ปรากฏพระเกียรติยศเกียรติคุณ
คือ สมเด็จพระราชธิดา ทรงพระนาม พระเทพ
กษัตริย์ผู้ทรงเกียรติยศยลณี ไปถึง กรุงศรีสัตนาคน
หุต ให้จำมาองง้อ ต่อพระเจ้าแผ่นดินสยาม
ในพระนาม ของพระองค์ขึ้นทรงเกียรติยศว่า พระ
ราชธิดา สมเด็จพระศรีวิไลไทย ซึ่งชาติคอ
ข้างนั้น มีพระเกียรติยศสูงไม่มีผู้ใดจะลบล้าง
เสมอเท่าได้

(๒) พระองค์ปรากฏเกียรติยศเกียรติคุณ ตลอด
มาจนกรุงรัตนโกสินทรทุกวันนี้ โดยพระราช
นิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาล
ที่ ๒ บัญชีนี้ ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง ของพระองค์
ทรงเป็นโคลง เขียนอักษรไว้ในแผ่นกระຈ
ประทับงานพระราชนิพนธ์พระเมรุทอง สยามหลวง
ปี ๒๓๕๔ เป็นที่ระลึกการพระราชนิ
พนธ์นั้น ดังต่อไปนี้ :-

(๒) ๑ บรมนารถนามราชเจ้า จอมรา มัญชัย
บทพหุแสนยา ยิ่งแก่แล้ว
มอญม่านประมวญมา ตามสืบ หมิ่นแฮ
ถึงอยู่ทวยยศแล้ว หยุตไถลนครา

- ๑ พระมหาจักรพรรดิเจ้า ภูวคต สยามเฮม
วางค่าย รวยวิพล เพียบหล้า
กำริจักไคร่ยล แร่งคึก
ขกนิกรทัพกล้า ชอกทั้งกลางสมร ๖๕
- ๑ บังอร อรรคเรศผู้ พิศไสมบ ท่านนา
นามพระสรีโยไทย ออกล้าง
ทรงเครื่องบุทขพิไชย เช่นอุป ราชแษ
เกลิงคชาธารคว้าง คมเข้าขบวนไคล ๖๖
- ๑ พลไกรกองหน้าเจ้า โรมัน ถิ่นเฮม
ช้างพระเจ้าแปรรุระจัน คชไทย์
สารทรงชวคเชณิน หลังแล่น เทลิก แษ
เทลงชัยคชโล่ใกล้ หวิคท้ายคชาธาร ๖๗
- ๑ นางราญองค์เอกแก้ว ภาระนิกรีย
มานมณคักตเวที บึงล้ำ
เกรงพระราชสามี มลายพระ ชนม์เฮม
ชัยคเชนทวเช่นค้ำ สือกสู้ภัยกร ๖๘
- ๑ ชนมอญร่อนง้าวฟาก ฉากฉะ
ชากแล่งตรามอระ หรมกั้น
โอรสวียกัณพระ คพต์ นครเฮม
สุญชีฟโยสุญสิ้น พานผู้สรวเสวัญ ๖๙

พระราชนิพนธ์

เรื่อง ท้าวเทพ กษัตริย์ ท้าวศรีสุนทร

- ปกครอง (๑) เมือง ถลาง นั้น ถึงเป็น เมืองไม่ใหญ่ โต ก็จริง แต่เป็น เมือง บวิบูรณ์ภูตเกิด ราษฎรใน เมืองนั้น ย่อม เกษะเป็น คน กล้าหาญ ชำนาญ การรบศึก สงคราม ทั้งชาย ทั้งหญิง คือ ครึ่งเมื่อก่อน รุกคึกราชน ๑๒๔๗ ปีมะเส็ง สัปดาห์นั้น ท่านเจ้าเมือง ถลาง ไปได้ แก่กรรมลงแล้ว เหลือแต่ภรรยา คือ ท่าน ผู้หญิง จันทร์ ใต้ คุแล ราชการ แทน ท่าน พระยา ถลาง ในระหว่างเวลา ยังไม่ได้ไปรบกเกล้าฯ ทั้ง ผู้ ใจนั้น (เรียกคุณ หญิง ตาม ชาวเมืองนั้น) คือ เมื่อเจ้าคุณ ถลาง ผู้สามี ของท่าน ถึง แก่กรรม ลงแล้ว ท่าน ก็ได้ ให้มี ขอกเข้ามา กราบทูล พระ กรุณา พระบาท สมเด็จพระ เจ้า อยู่หัว กรุง เทพฯ คือ พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ และ ขอพระบรม ราชานุญาต จัก การศพ เมื่อได้พระ ราชทานไฟ หลวงออกไป ก็ จัก การ ทำบุญมีเทศน์ แล สวด เวียน ตาม ขรรณเหินม แล้ว ขริวจากทาน อุทิศ เปด พลี ตาม สมควร แล้ว ก็ เสา ทำบุญเก็บ อัฐิ ก็ นิยม ว่า เป็น เสรี การ ฉายาณ ก็ ใจได้
- (๒) ท่านผู้หญิง จันทร์ มี น้อง สาว อยู่คน หนึ่ง ชื่อ มุข ใต้ ขวบ คุแล ราชการ งาน เมือง ต่าง ๆ ต่าง ๆ

พี่สาวได้ ใน บางคราว แต่ท่านจันทร์นี้ ต้องนับว่า
เป็นหญิง คีที่ฉลาด โอบ อ้อม ขาวี หรือมีอำนาจ
ด้วย ให้เป็นที่เกรง ขาม ของเสมียว กรม การ
ทำนั้น อำเภอกวไป กับให้ราษฎร ชาว เมือง รัก
ใคร่นับ ถือกลัวเกรง เป็น อัน มาก จะ บังคับ บัญชา
การ งาน คักสิน ด้วย ความ สิ้นใจ ก็ สิ้นชีพ
เที่ยว ขวรมได้เป็นที่นิยม ยินดี ไพร่บ้าน พล เมือง
ทุกคน ตก ลง จะ ว่า ท่าน จันทร์ เป็น ผู้ รัง ราชการ
เมือง ก็ ว่า ได้ ใน เวลา นั้น

(๓) ครั้น จุลศักราช ๑๒๔๗ นั้น เกิด คัก พม่า ยกทัพ
มา รบ ประเทศ ไทย เรา ทุกทิศ ทุกทาง บุกเข้า ใต้
ฝ่ายเหนือ ทั่ว ทิศ ตก ทาง ขก ทาง น้ำ เกือบ ว่า เวลา
นั้น ทั่ว เมือง ไทย ต้อง จัก การ รุ้ รบ ทัพ พม่า ทั่ว
ไป ทุก เมือง จน เจ้า นาย เสนา ยศ ข้าราชการ
ต้อง เกณฑ์ ทัพ แทบ ทุก ทั่ว คน จน ที่ สด สม เก็จ พระ
เจ้า อยู่หัว พระ ยาท สม เก็จ พระ พทข ยอก พ้า รลา
โลกย์ ก็ ต้อง เสก ไป ทาง หนึ่ง สม เก็จ พระ เจ้า อยู่หัว
กรม พระ ราชวัง ขวรม ทา สว สิ้น ทา ท พระ ราช
อนุชา ก็ ต้อง เสก ไป ทาง หนึ่ง แล ท่าง กรม ไหญ่ ๆ
ขุนนาง ผู้ ไหญ่ ก็ ต้อง เป็น แม่ ทัพ คุม พล ไป คน ละ
ทาง สอง ทาง คัก พม่า ครัง นั้น จน ทั่ว เมือง บาง

เมืองทัพหลวงก็ไปช่วยไม่ทัน เจ้าเมืองกรมการ
บางเมือง ต้องจับการสู้รบของกันข้าศึก แล
บางเมืองก็แตกเสียด้วยข้าศึกข้างก็มี

จับการ
สู้รบพม่า
ข้าศึก

(๔) เมืองถลางหนีในพวกเกาะ เพราะว่าการ
ค้าขายสินค้าใหญ่ ๆ มีลูกค้าพานิชต้องการขาย
ต่างเมือง แลเปลี่ยนสินค้าทางเรือโดยมาก เพราะ
ฉะนั้นเมื่อศึกพม่ายกมา ก็สมพระไชยาพิทยคงที่ทุ่ง
ท้าวบ้านสงขลาครั้งนั้น ก็จับปืนทัพเรือคุม
พล ๓๐๐๐ ยี่ห่วยเป็นแม่ทัพใหญ่แลตีได้เมือง
ท้าวทุ่งท้าวบ้าน แล้วยกไปล้อมเมืองถลางแล้ว
บอกให้ตั้งค่ายขนบยกเป็นหลายค่าย

(๕) ท่านจันทร์กับท่านผู้หญิงสาว เมื่อทราบข่าว
ข้าศึก ก็ไต่เกณฑ์พลเมืองทั้งชายหญิงสมทบกัน
เข้าปะทะกองทัพได้ชนะหลายพัน ยกออกไป
ตั้งค่ายรายรอบไว้ที่ทางพม่าจะยกเข้ามาตีเมือง
นั้น ๒ ค่ายแบ่งปันหน้าที่ตรวจตราค่ายค ประทุ
ท่าณโทย แฉงแวง อย่างกระฉวนคือความที่ ท่าน
จันทร์ได้เคยศึกษามา

(๖) เมื่อจับการตั้งค่ายเรียบร้อยแล้ว ท่านจันทร์
กับน้องสาวก็ผลัดกัน คุมกองทัพยกออกไป
รบพม่าถึงหน้าค่ายทุกวัน ๆ ค่ายยิ่งขึ้นใหญ่ขึ้น

ระคมเอาค่ายพม่า ฝ่ายยี่หวุ่น แม่ทัพพม่า ทั้งสู้รบ
 ขั้วเขี้ยวกันอยู่ได้ถึงเดือนเศษ ก็ไม่มีใครแพ้
 และชนะกัน ฝ่ายทัพกลาง มริยธรณ์ด้วยเสบียง
 อาหารส่งกันไต่โดยสทวณ แต่กองทัพพม่า นั้น
 ขั้วสนเสบียงอาหารลงทุกวัน ๆ จะออกไล่หา
 เเสบียงก็ไม่ได้ทัพชาวเมืองคอยสกัดก็ จับผู้คน
 บิงพันกันตายอยู่เสมอ

(๗) ยี่หวุ่นแม่ทัพพม่า จะทำการไปไม่คลอก พลทหาร
 จะอดหิวอดโรยลงมาก ก็จะเป็นเหตุให้เสียที
 แก่ทัพชาวเมืองกลางไต่ก็จะพากันตายสิ้น อยู่
 มาเวลาวันหนึ่ง ยี่หวุ่นแม่ทัพก็คิดอุบาย ถ้าย
 พลทหารลงเรือไต่สิ้น แล้ว ทั้งค่ายเสียล้อมหนีไป

(๘) ฝ่ายทัพเมืองกลาง เมื่อทราบว่าพม่าลงเรือ
 หนีไปได้แล้ว ก็ไม่ได้ติดตามต่อไป เช่นแต่ไป
 ตรวจค่ายพม่าทำลายเสียแล้ว จึงพลซัดทัพ
 ให้ไปประจักษ์แลรักษาตาม ความสมควรเล็ก
 น้อย แลถือเอาไชยเพียงรักษาเมืองไว้ไว้ไม่เป็น
 อันตรายเท่านั้น แล้วก็ยกพลกลับเข้าเมือง พอ
 ทราบว่าทัพหลวงยกมาตั้งอยู่ ณ เมืองสงขลา
 ก็รีบออกมากราบทูล สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว กรม
 พระราชวังมหาสุรสิงหนาท รัชช ๑ มีนบเข้ามา

เรื่องท้าวเทพกษัตรีท้าวศรีสุนทร ๕๕

กรุงเก่า ฉบับ ๑ ครั้น สมเด็จพระเอกอภัยราช
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จกลับจาก
งานพระราชสงครามแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการ ให้มีท้าวทั้ง
กรมการผู้มีความชอบ ให้เป็นพระยาต่าง
ชั้นใหม่ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้
ท่านเจ้าพระยาพระยาต่างคนเก่า ผู้มีน้ำใจ
กล้าหาญสัตย์ซื่อ ออกรบพม่าข้าศึก รักษาเมือง
ไว้ได้ ให้เป็นท้าวเทพกษัตรี ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ตั้งท่านมขน้องสาว นั้นเป็นท้าวศรีสุนทร
คงรับราชการอยู่เมืองต่าง ตามภูมิลำเนาแห่งคน

สังเขปคุณ
สมบัติ

- (ก) ท้าวทั้งสองนี้ให้เป็นที่ยปรากฏไว้ในหน้าที่
ราชการนั้นว่า เป็นหญิงมีศิลปวิทยาชำนาญใน
การหนังสือและทำราพิไชยสงคราม
- (ข) ท้าวเทพกษัตรีปรากฏได้ว่าเป็นหญิงมียศ และ
อำนาจที่ได้เกณฑ์พลเข้าต่อสู้รบศัตรูได้โดยสะดวก
- (ข) และปรากฏได้ว่าเป็นหญิงมีคุณวุฒิ ในอาการ
กิจยามารยาทเป็นที่ยอมรับของชาวเมืองได้ เมื่อ
เวลาเกณฑ์พลก็ได้พร้อมใจกันเข้าอาสาสู้ศัตรู
- (ค) ให้เป็นความปรากฏอีกว่าเป็นหญิงรักชาติศาสนา
บ้านเกิดเมืองนอนของตน จะหาผู้เสมอเป็นอันยาก

- (ค) ปรากฏได้ว่า เป็นหญิง รักษาเกียรติยศอย่าง ยิ่ง
เวลาสามี ถึงแก่กรรมแล้ว และ ยังมี ความ ซื่อ
สัตย์ ต่อ กรุง เทพ เมหา นคร เวลา เป็น ผู้ รัง ราชการ
- (ข) ปรากฏความกล้าหาญหาผู้เสมอไม่ว่าใน เวลา ที่
ได้ ขกพล ออกจาก ค่าย ไป ยัง ขึ้น รม พม่า ข้าง คัด
ถึง หน้า ค่าย ทุก วัน ๆ
- (ง) ปรากฏได้ จน สมัย นี้ ว่า ความ ขก ย่อง นัย ถึง
ในทาง ราชการ ยี่ จำ เรือ ขึ้น โทษ พระ มา ทสม เเคจ
พระ เจ้า อภัย ทั่ว ใน รัชกาล ยี่ ตย ขึ้น นี้ ยี่ ทรง รุก
ถึง ความ ดี ความ ชอบ เป็น อัน มาก เมื่อ มัง งาน
ท้อง สนาม หลวง มี ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
ได้ ไป รุก เถลา ใ้ ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
เกียรติ ศณ ของ ท้าว ทั้ง สอง นี้ ทั้ง ต่อ ไป นี้
- (๑) ๑ ยี่ ขก แม่ทัพ ข้าง ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
๒ ยี่ ขก แม่ทัพ ข้าง ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
๓ ยี่ ขก แม่ทัพ ข้าง ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
๔ ยี่ ขก แม่ทัพ ข้าง ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
๕ ยี่ ขก แม่ทัพ ข้าง ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
๖ ยี่ ขก แม่ทัพ ข้าง ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
๗ ยี่ ขก แม่ทัพ ข้าง ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
๘ ยี่ ขก แม่ทัพ ข้าง ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
๙ ยี่ ขก แม่ทัพ ข้าง ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘
๑๐ ยี่ ขก แม่ทัพ ข้าง ฤๅ นพต ก รุด คัก ราช ๑๒๔๘

เรื่อง ท้าวเทพกษัตรีท้าวศรีสุนทร ๕๗

๑ รักษาเมือง อยู่ได้ เกือบ ปลาย
ศก คึกคักพม่าหมาย รบ ร้า
ซัดสนเสียบงจาย จำได้กั ทัพ แช
ถลาง รอดจากมือข้า ศัก ก้วยสองหญิง ชะ
๑ ทลายยุเรศวรทั้ง กรมการ มีนอ
บอจจะ รวยราญ ศักได้
ถลางมีแม่หญิงหาญ ทากรัก เมืองนา
สู้ศึกกัณ เมืองไว้ ชอบจ้ศวรรชม ชะ

พระ เจ้าห้องยาเซอ พระ องค์เจ้า

โสณ บัณฑิทย

กระทรวง
ธรรมการ

